

Implementacija obrazovnih sadržaja europskih arhiva u predmetni kurikulum Povijesti za osnovne škole u Republici Hrvatskoj

Katić, Mario

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:083141>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER ARHIVISTIKA
Ak. god. 2021./2022.

Mario Katić

**Implementacija obrazovnih sadržaja europskih arhiva u predmetni
kurikulum Povijesti za osnovne škole u Republici Hrvatskoj**

Mentor: doc.dr.sc. Ana Pongrac Pavlina

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. UVOD	5
1.1. Motiv i ciljevi	5
1.2. Metode i tehnike u istraživanju obrazovnih sadržaja na mrežnim stranicama arhiva	6
1.3. Dosadašnja istraživanja	7
2. RAZRADA.....	8
2.1. Arhivi kao škole	8
2.1.1. Arhivska pedagogija: definicija i stupanj razvijenosti.....	8
2.1.2. Digitalni obrazovni sadržaji	10
2.1.3. Kurikulum nastavnog predmeta Povijest.....	11
2.2. Prisutnost obrazovnih sadržaja na mrežnim stranicama hrvatskih arhiva	12
2.2.1. Državni arhiv u Dubrovniku.....	13
2.2.2. Državni arhiv u Osijeku.....	13
2.2.3. Državni arhiv u Vukovaru	14
2.2.4. Državni arhiv u Zagrebu.....	14
2.2.5. Državni arhiv u Šibeniku.....	15
2.2.6. Državni arhiv u Pazinu	15
2.2.7. Državni arhiv u Zadru	16
2.2.8. Državni arhiv u Slavonskom Brodu	16
2.2.9. Državni arhiv u Karlovcu	17
2.2.10. Državni arhiv u Bjelovaru	17
2.2.11. Državni arhiv u Varaždinu	17
2.2.12. Državni arhiv u Virovitici	18
2.2.13. Državni arhiv za Međimurje.....	19
2.2.14. Državni arhiv u Gospiću.....	19
2.2.15. Državni arhiv u Rijeci	20
2.2.16. Državni arhiv u Sisku	20
2.2.17. Državni arhiv u Splitu	21
2.2.18. Hrvatski državni arhiv	21
2.2.19. Obrazovni sadržaji na mrežnim stranicama hrvatskih arhiva: zaključak	22
2.3. Prisutnost obrazovnih sadržaja na mrežnim stranicama europskih arhiva	24
2.3.1. Primjer korištenja arhivskog gradiva u obrazovanju: The National Archives (Velika Britanija).....	30
2.3.2. Primjer korištenja arhivskog gradiva u obrazovanju: Arkivverket (Norveška).....	43
2.4. Vaneuropski primjer: <i>The National Archives</i> (Sjedinjene Američke Države)	45

2.4.1. Implementacija sadržaja u kurikulum za nastavni predmet Povijest Republike Hrvatske	51
2.5. Mogućnost pripreme arhivskog gradiva hrvatskih arhiva kao digitalni obrazovni sadržaj ...	54
3. ZAKLJUČAK	62
Popis tablica	64
Popis slika.....	64
Prilozi	65
4. BIBLIOGRAFIJA	66
Sažetak.....	72
Summary	73

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

1. UVOD

1.1. Motiv i ciljevi

„Historia (est) magistra vitae“ – rečenica je to koju je zapisao rimski govornik, filozof i državnik Ciceron u svome djelu *De oratore (O govorniku)*, a danas ju koriste i ističu mnogi, od učitelja i učenika do državnika. Povijest pišu ljudi, nesavršena i subjektivna bića, pa je ona gotovo u potpunosti subjektivan opis nekog događaja. Uzevši u obzir da je većina povijesti pisana za nekoga ili protiv nekoga u nekoj određenoj situaciji, onda se Ciceronova izreka mora uzeti *cum grano salis*.

Je li povijest učiteljica života, očigledno ovisi o onome tko piše tu povijest te kako se ta povijest čuva i prezentira. Čuvari povijesti su danas, između ostalog, arhivi te je u današnje vrijeme veoma bitan način na koji se ta povijest predstavlja javnosti i, prije svega, školama.

Autor ovoga rada je, prvenstveno, povjesničar nastavnčkog smjera i od toga kreće motiv za pisanje diplomskoga rada koji za istraživanje ima odnos škola i arhiva, tj. mogućnost implementacije obrazovnih sadržaja europskih arhiva u kurikulum za nastavni predmet Povijest u Republici Hrvatskoj. Drugi motiv za pisanje ovoga rada svakako je pandemijska situacija u kojoj se našao svijet tijekom 2020. godine, kada su brojni svjetski obrazovni sustavi morali prijeći na *online* način rada, a posjeti baštinskim institucijama, poput arhiva, bili su minimalizirani ili u potpunosti isključeni. Pretraživanjem web stranica značajnijih europskih arhiva u sklopu nekoliko kolegija na diplomskom studiju Arhivistike na Odsjeku za informacijske znanosti uočena je web stranica središnjeg arhiva Velike Britanije koja u svojoj ponudi ima pregršt obrazovnog materijala koji je nastao digitalizacijom i prilagodbom arhivskog gradiva tog arhiva. Zatim, pregledom diplomskog rada Ane Garić „Doprinos arhiva odgoju i obrazovanju“ iz 2014. godine u kojem je autorica, između ostalog, istražila prisutnost didaktičkih materijala na mrežnim stranicama europskih arhiva, došlo se do ideje da se ponovno provjeri prisutnost didaktičkih materijala na mrežnim stranicama europskih, ali i hrvatskih arhiva. Na temelju tog istraživanja došlo bi se do zanimljivih obrazovnih materijala nastalih iz arhivskog gradiva koji bi se mogli iskoristiti i implementirati unutar nastavnog kurikuluma povijesti.

Istraživačka pitanja postavljena početkom istraživanja su: Objavljuju li hrvatske arhivske institucije obrazovni materijal nastao obradom arhivskog gradiva na svojim mrežnim stranicama i, ako da, kakav je to materijal? Objavljuju li europski središnji arhivi obrazovni materijal nastao obradom arhivskog gradiva na svojim mrežnim stranicama i, ako da, kakav je

to materijal? Postoji li mogućnost implementacije obrazovnih sadržaja europskih arhiva u kurikulum nastavnog predmeta Povijesti? Mogu li hrvatski arhivi prilagoditi svoje gradivo za korištenje u nastavi i kako?

Ciljevi ovog diplomskog rada su istražiti trenutnu situaciju oko objavljivanja obrazovnog materijala nastalog obradom arhivskog gradiva na mrežnim stranicama hrvatskih i europskih arhiva, pokušati pronaći primjere dobre prakse i implementirati sadržaj koji bi odgovarao hrvatskom obrazovnom sustavu i kurikulumu nastavnog predmeta Povijesti te dati prijedloge za daljnji razvoj arhivske pedagogije u Republici Hrvatskoj u *online* okruženju.

1.2. Metode i tehnike u istraživanju obrazovnih sadržaja na mrežnim stranicama arhiva

Metoda koja je korištena prilikom izrade ovoga diplomskog rada bila je analiza sadržaja. Analizom sadržaja prikupljamo podatke iz informacijskog materijala, a može biti kvalitativna i kvantitativna. Kvalitativnom analizom otkriva se i bilježi određeni sadržaj te se analiziraju obilježja tog sadržaja, dok se kvantitativnom analizom, uz otkrivanje prisutnosti i obilježja sadržaja iskazuje i obujam tog sadržaja (odgovara na pitanje *koliko?*). Ovo istraživanje temeljilo se većinom na kvalitativnoj analizi sadržaja, jer se utvrđivala prisutnost određenog sadržaja. Uz utvrđivanje prisutnosti, ukoliko se utvrdilo da određeni sadržaj postoji, onda se on i opisao (*Kakav je? Koliko?*) (Bognar i Matijević, 1993; Lamza Posavec, 2011; Tkalac Verčić, Sinčić Ćorić i Pološki Vokić, 2010).

Analizirao se sadržaj mrežnih stranica hrvatskih arhiva, tj. postojanje obrazovnih sadržaja. To je uključivalo istraživanje o informacijama o radionicama u arhivu, stručnom vodstvu kroz arhiv i utvrđivanje postojanja obrađenog arhivskog gradiva u svrhu korištenja u nastavi, a koji je objavljen na mrežnim stranicama arhiva. Istraživanje je obuhvatilo 18 državnih arhiva, uključujući i središnju arhivsku instituciju u Republici Hrvatskoj – Hrvatski državni arhiv. U konačnici, načinjena je pregledna tablica postojanja obrazovnih sadržaja na mrežnim stranicama hrvatskih arhiva u kojoj su unesene vrijednosti DA ili NE, ovisno o postojanju informacija o radionicama i arhivskom gradivu obrađenom kao obrazovni sadržaj.

Drugi dio ovoga rada posvećen je istraživanju mrežnih stranica europskih arhiva, tj. središnjih arhivskih institucija svake europske države. Učinjena je analiza sadržaja, istraživanje u kojem se tražilo postojanje informacija o arhivskom gradivu koje je obrađeno kao obrazovni sadržaj i

koji je objavljen na mrežnim stranicama za besplatno korištenje. Misao vodilja bio je središnji arhiv Velike Britanije, koji svoje gradivo na mrežnim stranicama nudi kao obrazovni sadržaj u raznim oblicima (<https://www.nationalarchives.gov.uk/>). Načinjena je pregledna tablica u kojoj su navedene sve europske države te je dana vrijednost DA ili NE, ovisno o postojanju didaktički obrađenog arhivskog gradiva koje je dostupno za pregled na mrežnim stranicama središnjih arhivskih institucija Europe.

U konačnici, izdvojeni su primjeri dobre prakse, a zatim je izdvojen sadržaj kao ogledni primjerak koji bi funkcionirao i u hrvatskom obrazovnom sustavu, tj. u sklopu kurikuluma za nastavni predmet Povijest. Također, iako u naslovu ovoga diplomskog rada to nije specificirano, izdvojen je i primjer jednog vaneuroskog arhiva koji nudi odličan primjer postupanja sa arhivskim gradivom u obrazovne svrhe, a također se može koristiti i u hrvatskim obrazovnim prilikama.

Za kraj, izneseni su i prijedlozi poboljšanja situacije u našim arhivima, tj. mogućnosti obrade arhivskog gradiva koji neki arhivi već imaju digitalizirano, ali ne i obrađeno za korištenje u nastavi.

1.3. Dosadašnja istraživanja

Tema arhivske pedagogije i zajedničkog rada arhiva i škola (kooperacija arhiva s obrazovnim sustavom) došla je kod nas u fokus istraživanja i rasprave tek u zadnjem desetljeću. Prvi značajniji osvrt na stanje obrazovnih sadržaja u hrvatskim arhivima, s osvrtom na stanje drugdje u svijetu, dali su Ana Garić i Hrvoje Stančić 2013. na IV. kongresu hrvatskih arhivista. Svoja zapažanja prenijeli su i u članku „Otvorenost hrvatskih arhiva prema odgojno obrazovnom sustavu“ u kojem su zaključili kako u Hrvatskoj, unatoč činjenici postojanja, odgojno-obrazovna aktivnost nije dovoljno razvijena u odnosu na takve aktivnosti stranih arhiva. Također je zaključeno kako ponuda odgojno-obrazovnih aktivnosti nije dovoljno vidljiva i dostupna učiteljima i učenicima (Garić i Stančić, 2013). Garić je sljedeće godine, pod mentorstvo spomenutog prof. Stančića obradila sličnu tematiku u svom diplomskom radu gdje je svoja zapažanja ponovila kao i godinu ranije, ali i donijela primjere dobre prakse digitalnih obrazovnih sadržaja koje nude svjetski arhivi (Garić, 2014). Iste godine izašla su još barem dva zanimljiva rada. Prvi je rad Ljerke Vuk koja je opisala stanje arhivske pedagogije i funkciju arhivskog pedagoga u Hrvatskoj, sa prijedlozima za poboljšanje trenutne situacije (Vuk, 2014).

Drugi je rad Gorana Pavelina koji je analizirao web stranice hrvatskih arhiva istražujući njihovo informiranje javnosti o javnim programima, uključujući i vijesti o radionicama ili predavanjima (Pavelin, 2014). 2016. godine je Darija Hofgräff opisala stanje arhivske pedagogije u Hrvatskoj sa prijedlozima za poboljšanje suradnje arhiva i škola te izradu materijala, kako u fizičkom, tako u digitalnom obliku, koji bi bili u skladu s odgojno-obrazovnim ciljevima (Hofgräff, 2016). 2018. godine Petra Đuričić piše diplomski rad na temu edukativnih djelatnosti nacionalnih arhiva u svijetu u kojem je, analizom web stranica svjetskih arhiva, prikazala razvijenost arhivske pedagogije u svijetu (Đuričić, 2018).¹

Iz svega spomenutog evidentno je da je tema arhivske pedagogije i, specifično digitalnih obrazovnih sadržaja, još uvijek područje koje nije dovoljno istraženo i obrađeno, barem kada govorimo u okvirima Republike Hrvatske.

2. RAZRADA

2.1. Arhivi kao škole

2.1.1. Arhivska pedagogija: definicija i stupanj razvijenosti

Nastava i učenje na daljinu nije pojam koji se nedavno pojavio. Osim dopisnog obrazovanja koje se javilo polovicom 19. stoljeća u Engleskoj, pojam učenja na daljinu konkretizirao se pojavom novih medija u drugoj polovici 20. stoljeća, posebice devedesetih („Dopisno obrazovanje“, 2021).² Razvojem tehnologije, današnja računala i internet omogućuju da određena usavršavanja u cijelosti budu u *online* okruženju. Tako se razvio i pojam e-učenje (ili elektroničko učenje, od engl. *e-learning*) koji označava sve vrste digitalne tehnologije koja može pomoći u učenju u kojemu su situacije susreta licem u lice vrlo rijetke ili nikakve (Matijević i Radovanović, 2011). Pojavom koronavirusa krajem 2019. godine i proglašenjem pandemije 2020. godine mnogi su se obrazovni sustavi diljem svijeta suočili s problemom održavanja nastave uživo pa je tako u prvi plan iskočilo učenje na daljinu tj. *online* nastava. Tom situacijom došli su u pitanje i organizirani posjeti kulturnim ustanovama: muzejima, kazalištima i arhivima. Upravo zbog pandemije mnogi su uvidjeli važnost digitalnog sadržaja pa je i ovaj rad, motiviran pandemijskom situacijom i nemogućnošću obilazaka arhivskih

¹ U ovom diplomskom radu koristi se hrvatska riječ *obrazovanje/ obrazovni*. Đuričić se odlučila za korištenje anglizma (*edukativni*).

² Riječ *medij* je latinskog porijekla i označava sredstvo, u ovom slučaju sredstvo prenošenja komunikacija (Bognar i Matijević, 1993).

institucija, načinjen u svrhu osvještavanja potrebe digitaliziranja arhivskog gradiva i obrade istoga u obrazovne svrhe.

Godinama, pa i desetljećima prije pandemije COVID-19 u vodećim svjetskim arhivskim institucijama i arhivskoj struci pojavljuje se termin *arhivska pedagogija* i *arhivski pedagog*. Najbolje definicije tih pojmova pronašao sam u diplomskom radu Ane Garić: „Arhivska pedagogija je interdisciplinarno područje u kojem se susreće arhivska teorija i praksa s pedagogijom, a bavi se, u najširem smislu, pripremom i obradom arhivskoga gradiva u odgojno-obrazovne svrhe u skladu s dobi i interesom djece, učenika, studenata i odraslih. Arhivskom pedagogijom trebao bi se baviti arhivski pedagog kao stručno osposobljena osoba koja poznaje arhivsku teoriju i praksu te pedagoško-didaktička načela. Na temelju svog specifičnog stručnog profila, arhivski pedagog može primjereno prezentirati arhivsku djelatnost djeci, učenicima, studentima i odraslima te za njih organizirati i provoditi različite obrazovne aktivnosti. To uključuje uspostavljanje i održavanje suradnje sa školama i fakultetima, pripremu materijala za radionice u arhivu, digitalizaciju i prilagodbu arhivskoga gradiva potrebama nastave te njihovo objavljivanje na mrežnim stranicama, izradu e-testova za (samo)provjeru znanja, izradu interaktivnih obrazovnih e-materijala na temelju arhivskog gradiva, izradu uputa kako proučavati i interpretirati različito arhivsko gradivo itd.“ (Garić, 2014, str. 20). Pojavom arhivske pedagogije arhivi dobivaju još jedan aspekt svoga poslovanja, a stvara se i *pritisak* na arhive koji sada moraju dokazati širi spektar djelatnosti i pokazati što nude široj publici, posebice onoj koja do tada nije zalazila u arhiv. Tijekom 20. stoljeća pojavljuju se kritički tekstovi o potrebi otvaranja arhiva široj publici. Prema Osborne (1986) arhivisti su do tada gledani ili kao arhivisti – povjesničari, ili kao arhivisti – *records manageri*, a polemičkim tekstovima potiče se rasprava oko potrebe za arhivistima kao učiteljima. Pojavljuje se potreba prilagodbe arhivskog gradiva za školsku djecu u obliku radionica i zadataka, a u prošlom desetljeću ta se prilagodba osjetila i na mrežnim stranicama, koje su u pandemijsko vrijeme bile jedini ulaz u svijet arhiva (Ivanović, 2010). Upravo ta prilagodba arhivskog gradiva potrebama nastave i objavljivanje na mrežnim stranicama u situaciji kada škole ne rade uživo i nije moguć odlazak u arhiv izuzetno se pokazala bitnom. Nastavnik povijesti je mogao svoje učenike upoznati s arhivom i odnosom povijesnih izvora i pisanja povijesti jedino ako je arhivska institucija u njegovom govornom području, državi ili neposrednoj blizini imala obrađeno arhivsko gradivo za korištenje u nastavi povijesti. Arhivi su tijekom ove pandemijske situacije, ali i općenito, tijekom proteklih 2 desetljeća morali krenuti prema proširenju opsega rada i širenju korisničke baze. Na mrežnim stranicama arhiva otvaraju se teme poput „Obrazovanje“,

„Kutak za učitelje“ itd. Pod tim temama neki su arhivi didaktički obradili svoje arhivsko gradivo i pružili ga školama na korištenje. Hrvatski arhivi su unazad prošlog desetljeća svoje gradivo krenuli digitalizirati i objavljuvati ga na svojim mrežnim stranicama. Neki su se odvažili i određeno gradivo pretvorili u obrazovni sadržaj koji nude prilikom posjeta arhivu u obliku radionica. Taj sadržaj morao je biti didaktički obrađen i njega, u pravilu, priprema entuzijastični pojedinac, zaposlenik arhivske ustanove koji je zadužen za arhivsku pedagogiju. Kako je istaknula arhivistica i povjesničarka Darija Hofgräff „problemi leže u nedostatku zanimanja arhivskog pedagoga koji bi u stručnom smislu osmislio i realizirao odgojno-obrazovne aktivnosti u arhivima“, a zapravo bi trebalo podići svijest o tome „da arhivska pedagogija nije samo trend već potreba koja može razinu povijesti, ali i drugih nastavnih predmeta, dići na višu razinu te učiniti nastavu kreativnijom i zanimljivijom“ (Hofgräff, 2016, str. 284). Arhivski pedagog trebao bi biti uključen u nastavni proces, svjestan tekućih nastavnih kurikulumata i tokova u obrazovanju, konstantno obrađujući arhivsko gradivo i pripremajući ga kao obrazovni sadržaj za radionice i kao digitalni materijal. Činjenica postojanja ili nepostojanja obrazovnog sadržaja na mrežnim stranicama hrvatskih i europskih arhiva istražiti će se u nastavku ovoga rada.

2.1.2. Digitalni obrazovni sadržaji

Najveći svjetski arhivi (pri tome prvenstveno mislimo na britanski i američki arhiv) svoje su gradivo započeli obrađivati i objavljuvati na mrežnim stranicama kao digitalni obrazovni sadržaj još 90-ih godina 20. stoljeća (Schamel, 1998). U novijem vremenu, prema Garić (2014), britanski je arhiv (<https://www.nationalarchives.gov.uk/>) još 2014. imao sekciju *Education* u kojoj su postojale temeljito obrađene lekcije, raspodijeljene na povijesna razdoblja, školske uzraste, što nam ukazuje na činjenicu dobre ustrojenosti i kontinuiranog rasta. Ista je stvar i sa američkim arhivom (<https://www.archives.gov/>) koji je pod sekcijom *Teachers Resources* imao lijepo obrađene lekcije koje obrađuju različita povijesna razdoblja američke povijesti.

Digitalni obrazovni sadržaji nisu isključivo vezani uz nacionalne arhive i njihove mrežne stranice. U posljednjih dva desetljeća izrazito su uspješni i popularni postali alati i mrežne stranice koje kao primarni cilj imaju učenje putem povijesnih izvora. Historiana je odličan primjer alata koji nudi razne materijale namijenjene učenju s povijesnim izvorima. Historiana je nastala unutar platforme Europeana, a materijale izrađuju brojni obrazovni djelatnici diljem Europe (<https://historiana.eu/>).

I u Hrvatskoj imamo svijetli primjer korištenja povijesnih izvora u obrazovne i zabavne svrhe. Hrvatsko arhivističko društvo podijeljeno je u nekoliko sekcija, među kojima je i Sekcija za arhivsku pedagogiju koja je na mrežnim stranicama Društva objavila Arhivistički kviz, Kviz znanja o Hrvatskom državnom arhivu, Memori s hrvatskim arhivima, Memori sa svjetskim arhivima, Slagalica s arhivskim gradivom i Arhivistički rječnik – tipkalica. Pomoću ovih zabavno – obrazovnih igara zainteresirani učenici mogu se pobliže upoznati s radom arhiva i arhivista (<https://www.had-info.hr/sekcija-za-arhivsku-pedagogiju>).

Prikladno je spomenuti i utjecaj pandemije COVID-19 na rad arhiva i obrazovanje u cjelini, prvenstveno u pogledu korištenja digitalnih obrazovnih sadržaja. Prema Cuerdo-Mir, Doncel Pedrera i Sanz-Labrador (2021) pretraživanje digitalnih obrazovnih sadržaja naglo se povećalo nakon *lockdowna* u ožujku 2020. Istraživanje je obuhvaćalo Španjolsku, ali se, uzimajući u obzir da su se sve zemlje suočile s istim problemom i u isto vrijeme, rezultati mogu uzeti i za oslikavanje šire slike.

2.1.3. Kurikulum nastavnog predmeta Povijest

Aktualni Kurikulum za nastavni predmet povijesti za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj donesen je u ožujku 2019. godine. Do tada je važeći dokument za osnovne škole bio Nastavni plan i program za osnovnu školu koji se odnosi na predmet Povijest iz 2006. godine.³ Pod svrhom i opisom predmeta sastavljači kurikuluma naveli su (između ostalog): „Učeći Povijest učenici razvijaju temeljne vještine povezane s postavljanjem pitanja o izvorima, razmatranjem konteksta, sagledavanjem događaja iz različitih perspektiva, preispitivanjem gledišta i zaključaka te oblikovanjem mišljenja na utemeljenim pretpostavkama.” („Ministarstvo znanosti i obrazovanja“, 2019, str. 5). Ova važna rečenica izuzetno je bitna u kontekstu komunikacije škola i arhiva. Cilj ovoga rada upravo je ukazati na mogućnosti korištenja arhivskog gradiva u nastavi povijesti (arhivsko gradivo, tj. povijesni izvori temeljni su dokumenti kojima se vodi i istražuje povijesna znanost), kako bi učenici razvijali vještine koje pomažu u radu s povijesnim izvorima, ali i u osnovnim životnim situacijama.

Predmetni kurikulum Povijesti organiziran je u pet organizacijskih područja/domena: društvo, ekonomija, znanost i tehnologija i filozofsko - kulturno područje. Kurikulum je ovako

³ Korisno je napomenuti i zanimljivu činjenicu kako je važeći dokument za nastavni predmet Povijest za gimnazije bio Nastavni plan i program iz 1994. godine.

organiziran jer je tako ustrojena i povijesna znanost koja prošlost proučava u tih pet područja ljudske aktivnosti.

Potrebno je razjasniti i koncepte kojima se koriste povjesničari, ali i učenici. U nastavi Povijesti dvije su vrste koncepata: koncepti prvog reda (ili suštinski koncepti, povijesni pojmovi poput građanskog rata, nacionalizma itd.) i koncepti drugog reda (ili tehnički koncepti). Ovi potonji važni su nam jer pomoću njih razumijemo kako povjesničar radi i kako se razumijeva prošlost. Ti koncepti doprinose razvoju kritičkog mišljenja i vrlo su važni za funkcioniranje pojedinca u modernom građanskom društvu. Glavni tehnički koncepti su: vrijeme i prostor, uzroci i posljedice, kontinuitet i promjena, rad s povijesnim izvorima, povijesna perspektiva, usporedba i sučeljavanje.

Konceptom vremena i prostora u učeniku se stvara i gradi osjećaj za tijek, slijed i trajanje nekog događaja. Konceptom uzroka i posljedica objašnjava se zašto su se neki događaji odvijali tako kako su se odvijali. Konceptom kontinuiteta i promjene objašnjavaju se naslijeđene institucije, obrasci ponašanja i izvori tih nasljedstava (kontinuitet) te izvori promjene, tj. prekida s nekadašnjim sustavima, načinima života, vladanja itd. Koncept rada s povijesnim izvorima izuzetno je važan jer pomoću njega učenici pokušavaju razumjeti način na koji se prošlo vrijeme otkriva, proučava te kako se oblikuje narativ kojim se koriste povjesničari, pojedinci, nacije. Učenici uče analizirati i vrednovati izvore, postavljati pitanja o autorstvu, vremenu nastanka itd. Konceptom povijesne perspektive učenici uče sagledavati prošlost imajući na umu kontekst prošloga vremena. Za korištenje ovoga koncepta potrebno je i znanje o povijesnim događajima. Koncept usporedbe i sučeljavanja omogućuje nam svrstavati određene događaje, sustave, povijesne ličnosti u kategorije kako bismo uočili sličnosti i razlike među njima i na temelju toga donijeli zaključke.

U aktualnom kurikulumu je, za svaku domenu i svaki razred, donesen i temeljni odgojno – obrazovni ishod koji je potrebno ostvariti. Svaki odgojno – obrazovni ishod detaljno je razrađen na još nekoliko manjih i specifičnijih ishoda („MZO“, 2019, str. 6 – 13).

2.2. Prisutnost obrazovnih sadržaja na mrežnim stranicama hrvatskih arhiva

Kako bi utvrdili postojanje obrazovnog sadržaja na mrežnim stranicama hrvatskih arhiva krenulo se s analizom sadržaja mrežnih stranica svih državnih arhiva na području Republike Hrvatske. Redoslijed opisivanja je nasumično odabran.

2.2.1. Državni arhiv u Dubrovniku

Ovaj arhiv ima lijepo osvježenu internetsku stranicu na kojoj možemo saznati štošta o zgradi u kojoj se gradivo nalazi (Palača Sponza), vidljivi su i pravni dokumenti o korištenju arhivskog gradiva, ali je ostatak informacija izostao. Konkretno, ne možemo saznati postoji li suradnja škola s ovim arhivom. Također, ukoliko samostalno želimo odabrati neko digitalizirano arhivsko gradivo kako bi ga obradili i prilagodili za rad sa školskom djecom, to ne možemo učiniti jer je ta sekcija internetske stranice u izradi već neko vrijeme. Upisom pojmova *škola*, *škole*, *arhivska pedagogija* ili *radionica* u tražilicu pojmova na internetskoj stranici dubrovačkog arhiva ne dobiju se traženi rezultati. To ne znači da Državni arhiv u Dubrovniku nema materijala za školske grupe ili da nije održavao radionice. Ipak, sudeći prema internetskoj stranici, morat će proći još neko vrijeme da se uhvati korak sa praksom modernih europskih i svjetskih arhiva. S obzirom na količinu gradiva i tradiciju arhiviranja u Dubrovniku, hvatanje koraka sa svjetskim praksama trebao bi biti glavni motiv („Državni arhiv u Dubrovniku“, n.d.).

2.2.2. Državni arhiv u Osijeku

Internetska stranica Državnog arhiva u Osijeku jednostavna je za korištenje, a na naslovnoj stranici, u trenutku pisanja ovog diplomskog rada, izdvaja se izložba digitaliziranih povijesnih izvora pod nazivom *Digitalno naše svagdašnje – Vi tražite, mi skeniramo* autora Dražena Kušena. Izložbu prati i kratak opis: „Izložbom se želi pokazati koje su vrste zapisa u Državnom arhivu u Osijeku digitalno dostupne, bilo da su digitalizirane na zahtjev korisnika nakon istraživanja u analognom obliku, bilo da se redovito istražuju u virtualnom obliku, bilo da je njihova digitalizacija tražena radi virtualne dostave i korištenja na daljinu. Radi se o najrazličitijim zapisima iz područja javne uprave, pravosuđa, školstva, zdravstva, gospodarstva, javnog i društvenog života, osobnih i obiteljskih fondova i zbirki.“ („Državni arhiv u Osijeku“, 2021). Skenirano gradivo ove izložbe se, uz obradu i pripremu, može koristiti i u nastavi Povijesti u osnovnim, ali i srednjim školama.

Isto tako, na naslovnoj stranici se u izborniku pojavljuje pojam *Arhiv u javnosti* koji, kada se pokazivačem prijeđe preko njega, otvara padajući izbornik u kojem se nalazi pojam *Arhivska pedagogija*. On, nažalost, nije klikabilan što znači da je tek u izradi/ razvoju.

2.2.3. Državni arhiv u Vukovaru

Internetska stranica Državnog arhiva u Vukovaru ne sadrži konkretne informacije o tome kakve sve radionice imaju za djecu osnovnoškolskog uzrasta. Ipak, u povijesti objavljenih novosti moguće je pročitati ponešto o održanim radionicama i organiziranim školskim posjetima arhivu („Državni arhiv u Vukovaru“, n.d.). Također, veliki uspjeh Državnog arhiva u Vukovaru očituje se u osmišljavanju didaktičke igre *Putevima zavičaja* autora Petra Eleza i Irene Milobare, djelatnika vukovarskog arhiva, u okviru razvoja programa arhivske pedagogije. Autori navode: „Temeljna svrha igre je usvajanje znanja o arhivima i arhivskom gradivu, kao i znanja o društveno-političkim, gospodarskim, kulturnim i vjerskim događajima i procesima te istaknutim povijesnim osobama, povezanim s prošlošću i kulturnim identitetom Vukovarsko-srijemske županije. Premda je, u tom smislu, u prvom redu namijenjena učenicima osnovnih i srednjih škola, igra jednako tako može biti korisno sredstvo učenja putem zabave i druženja, kako u obiteljskom ozračju, tako i u kontekstu rekreacije pripadnika drugih dobnih skupina i odgojno-obrazovnih profila kao što su studenti, umirovljenici, itd.“ (Elez i Milobara, 2019, str. 11 – 12). S obzirom na pandemiju COVID-19 koja je izbila početkom 2020., autori su osmislili i online inačicu igre kako bi učenici mogli igrati i učiti na svojim računalima („Vukovarsko-srijemska županija“, 2020). Put kojim su krenuli djelatnici Državnog arhiva u Vukovaru dobar je primjer na koji način možemo približiti arhive učenicima. Igra *Putevima zavičaja* osobito je značajna za razvoj arhivske pedagogije u Republici Hrvatskoj jer učenicima s prostora Vukovarsko-srijemske županije nudi izravan uvid u povijesne izvore i gradivo nastalo u njihovom okruženju te uz igru i zabavu uče o zavičajnoj povijesti. S obzirom da je gradivo korišteno u igri gradivo Državnog arhiva u Vukovaru, učenici mogu razvijati svijest o ulozi arhiva u društvu.

2.2.4. Državni arhiv u Zagrebu

Internetska stranica Državnog arhiva u Zagrebu nudi u glavnom izborniku pojam *Fondovi i zbirke* koji, ukoliko se dođe pokazivačem miša na njega, otvori padajući izbornik u kojemu je pojam *Digitalizirano arhivsko gradivo*. Ukoliko ga kliknemo, otvorit će nam se prozor u kojemu saznajemo kako je dostupno jedino gradivo "Izveštaji gradskog poglavarstva". Takvo gradivo teško se može prilagoditi učenicima osnovnoškolskog uzrasta.

O nekakvim obrazovnim sadržajima ili sadržajima za školski uzrast daje naslutiti pojam *Radionice* koji se otvori u padajućem izborniku pojma *Događanja i projekti*. Kada se otvori prozor *Radionice* saznajemo da je stranica u izradi (i tako već dulje vrijeme). Isto tako, ne postoje informacije o održanim ili budućim radionicama za školsku djecu („Državni arhiv u Zagrebu“, n.d.).

2.2.5. Državni arhiv u Šibeniku

Internetska stranica Državnog arhiva u Šibeniku doima se vrlo modernom, jednostavnom i intuitivnom za korištenje. Ipak, naslovi *Izložbe i događanja* i *Istražite gradivo* na naslovnoj stranici nisu klikabilni, iako se na prvu čine da jesu. Ukoliko kliknemo na neke opcije poput *Tečajevi i radionice* ili *Ostale aktivnosti* tragajući za mogućim informacijama o obrazovnim sadržajima za učenike osnovnoškolskog uzrasta otvara se prazna stranica koja je u pripremi („Državni arhiv u Šibeniku“, n.d.).

2.2.6. Državni arhiv u Pazinu

Na naslovnoj stranici Državnog arhiva u Pazinu nalazi se tema *Događanja i projekti* koja, ukoliko se prijeđe pokazivačem preko nje, otvara padajući izbornik i u njemu nudi *Predavanja za škole, fakultete i grupe građana*. Klikom na taj pojam otvara se opis tih aktivnosti: „U cilju upoznavanja i popularizacije arhiva i arhivske djelatnosti, stručni djelatnici arhiva organiziraju predavanja učenicima osnovnih i srednjih škola te studentima, kao i drugim zainteresiranim grupama tijekom kojih posjetitelji imaju priliku saznati ponešto o Arhivu i arhivskoj djelatnosti, te o bogatom fundusu Državnog arhiva u Pazinu. Sadržaj predavanja je prilagođen uzrastu, odnosno interesu i potrebama posjetitelja. Predavanja uključuju uvid u izvorno arhivsko gradivo (statute, urbare, matične knjige, bilježničko gradivo, isprave itd.), te posjet restauratorskoj radionici, gdje se posjetitelje upoznaje s tom djelatnošću. Ovisno o interesu i raspoloživom vremenu, posjetitelji se mogu upoznati i s radom Čitaonice, što u svakom slučaju upotpunjuje doživljaj i zaokružuje sliku jedne ovakve ustanove. Za dogovor oko predavanja kontaktirajte nas.“ Sudeći prema ovako sročenom opisu, učenici i studenti imaju prilike vidjeti kako funkcionira arhiv i što se sve čuva u arhivu, ali nemaju nekog većeg angažmana u aktivnostima poput radionica. Pohvalno je što se Državni arhiv u Pazinu trudi biti otvoren za

posjete školskih i studentskih grupa i što tu informaciju imaju naznačenu na svojoj internetskoj stranici. Također imaju mnoštvo digitaliziranih dokumenata putem suradničkog internetskog arhiva Monasterium.Net. Ipak, za hvatanje koraka s najmodernijim svjetskim arhivima bit će potrebno određeno arhivsko gradivo obraditi, načiniti zadatke prilagođene korištenju toga istog gradiva u nastavi, osmisliti arhivističke igrice, itd („Državni arhiv u Pazinu“, n.d.).

2.2.7. Državni arhiv u Zadru

Na naslovnoj stranici Državnog arhiva u Zadru nalazi se naslov *Posjetite nas* koji, ukoliko ga kliknemo, otvori padajući izbornik s nekoliko pojmova, među ostalima i *Posjet arhivu*. Ukoliko kliknemo *Posjet arhivu* otvorit će se stranica sa sljedećim informacijama: „U Državnom arhivu u Zadru se organiziraju stručna vođenja za učenike osnovnih i srednjih škola, studente i druge zainteresirane grupe tijekom kojih se mogu upoznati s Arhivom i arhivskom djelatnošću. Posjeti uključuju uvid u izvorno arhivsko gradivo i obavijesna pomagala u čitaonici i arhivskom spremištu, kao i posjet restauratorskoj radionici i fotolaboratoriju u cilju upoznavanja i stjecanja svijesti o najstarijoj kulturnoj ustanovi u Zadru te o važnosti izvornog gradiva koje se trajno čuva u Arhivu.“ („Državni arhiv u Zadru, n.d.). Iz ovih rečenica ne možemo saznati nudi li arhiv obrazovne radionice za učenike. Ovako formulirane informacije ostavljaju dojam da se radi samo o posjetu i vođenju kroz arhiv i arhivske čitaonice i radionice. To dakako, nije dovoljno, te bi se u budućnosti trebalo poraditi na osmišljavanju obrazovnog sadržaja koje bi se moglo koristiti za nastavu ili posjete arhivu u obliku radionica. Svakako je pohvalno što Državni arhiv u Zadru ima nekoliko digitaliziranih rukopisa koje imaju potencijal za korištenje u nastavi povijesti i hrvatskog jezika.⁴

2.2.8. Državni arhiv u Slavanskom Brodu

Na donjem dijelu naslovne stranice Državnog arhiva u Slavanskom Brodu postoji pojam *Radionice* u okviru *Novosti*. Ukoliko kliknemo *Radionice* otvore se brojni članci vezani uz prethodno održane radionice s učenicima. Pregledom tih članaka uočava se dobra praksa

⁴ Kao materijal za obradu na nastavi Povijesti i Hrvatskog jezika za osnovne i srednje škole pogodan je *Priručnik za crkvene obrede u stolnoj crkvi Sv. Stošije u Zadru* iz 1677. Koristeći se ovim arhivskim dokumentom učenici mogu učiti čitati stare rukopise i promatrati hrvatski jezik iz 17. stoljeća. (<https://www.dazd.hr/hr/knjige/s-vitasovis>)

Državnog arhiva u Slavonskom Brodu u radu sa školskom djecom. Nema informacija koje sve točno radionice nudi ovaj arhiv, ali se pregledom objavljenih vijesti o održanim školskim obilascima može zaključiti kako učenici izrađuju povijesne mape i plakate na teme zavičajne povijesti („Državni arhiv u Slavonskom Brodu“, 2020). Iz jednog od mnogih članaka saznajemo kako postoji sekcija za arhivsku pedagogiju Državnog arhiva u Slavonskom Brodu („Državni arhiv u Slavonskom Brodu“, 2017).

Državni arhiv u Slavonskom Brodu ima mnoštvo digitaliziranih dokumenata koji mogu poslužiti za korištenje u nastavi Povijesti, posebice školama s područja Brodsko-posavske i Požeško-slavonske županije („Državni arhiv u Slavonskom Brodu, n.d.). Ipak, za korištenje preko interneta bilo bi potrebno izraditi zadatke i testove prilagođene određenim dobnim skupinama na temelju arhivskih dokumenata koji bi bili vidljivi korisnicima.

2.2.9. Državni arhiv u Karlovcu

Internetska stranica Državnog arhiva u Karlovcu ima moderno sučelje, ali unatoč toj činjenici ne nude informacije o radionicama ili predavanjima za školski uzrast. Također, ne postoji nikakvo obrađeno arhivsko gradivo prilagođeno za rad u nastavi povijesti za osnovne ili srednje škole („Državni arhiv u Karlovcu“, n.d.).

2.2.10. Državni arhiv u Bjelovaru

Državni arhiv u Bjelovaru krasi moderna i zanimljiva internetska stranica i brojno digitalizirano arhivsko gradivo (planovi i nacrti objekata, karte grada Bjelovara itd.). U glavnom izborniku pod pojmom *Kontakt* nalaze se informacije o radnom vremenu ustanove i vođenim posjetima koji su besplatni, uz prethodnu najavu („Državni arhiv u Bjelovaru“, 2022). Nema informacija o kakvim je vodstvima riječ te ne možemo saznati postoje li radionice za osnovnoškolski uzrast. Također ne postoji priređeni obrazovni sadržaj za korištenje u nastavi.

2.2.11. Državni arhiv u Varaždinu

Državni arhiv u Varaždinu ima novu, modernu web stranicu. U glavnom izborniku pod temom *Događanja* nalazimo pojam *Posjet arhivu* koji, ukoliko ga otvorimo, nudi sljedeće informacije: „Stručni djelatnici Arhiva omogućuju učenicima, studentima i drugoj zainteresiranoj javnosti stručni obilazak arhiva, pri čemu se posjetitelji upoznaju s arhivskom djelatnošću i fundusom arhiva. Takvi su posjeti osobito korisni učenicima trećih razreda osnovnih škola koji u sklopu programa Prirode i društva uče o arhivima, knjižnicama i muzejima i o zavičajnoj povijesti, koju mogu najbolje upoznati upravo kroz gradivo koje se čuva kod nas u arhivu. Posjete i predavanja organiziramo prema dogovoru i po željama posjetitelja, tako da uz općenito predstavljanje arhiva, što se tu čuva i radi, možemo organizirati radionice i predavanja za ciljane skupine o posebnim povijesnim temama.“ („Državni arhiv u Varaždinu, n.d.). Ove informacije daju pozitivnu informaciju o otvorenosti arhiva prema široj publici (posebno školama), a pomoću njih možemo naslutiti da u arhivu postoje tematske radionice prilagođene određenoj dobnoj skupini. Sljedeći korak u približavanju arhiva školama bio bi odabir (a moguće i obrada) digitaliziranog arhivskog gradiva koji bi poslužio za korištenje u nastavi povijesti.

2.2.12. Državni arhiv u Virovitici

Na lijepo uređenoj i modernoj web stranici Državnog arhiva u Virovitici nalazimo zanimljive informacije. Osim digitaliziranih plakata izložbi koje obrađuju teme lokalne povijesti, postoji i zbirka digitaliziranih isprava koji se tiču nekadašnjeg pavlinskog samostana u Špišić Bukovici. U izborniku pod pojmom *Za korisnike* nalazi se padajući izbornik sa pojmom *Predavanja za obrazovne ustanove i grupe građana* koji, ukoliko ga kliknemo, otvara sljedeću informaciju: „S ciljem upoznavanja i popularizacije arhiva i arhivske djelatnosti među prvenstveno školskom i studentskom populacijom, te dakako i drugim zainteresiranim grupama u Državnom arhivu u Virovitici se održavaju predavanja, tijekom kojih posjetitelji imaju priliku nešto saznati kako o samom Arhivu i arhivskoj djelatnosti, tako i o fundusu Državnog arhiva u Virovitici. Predavanja se, prema dogovoru, organiziraju za učenike osnovnih škola počevši od 3. razreda pa nadalje, potom za učenike srednjih škola, te studente, a sama predavanja prilagođena su uzrastu, odnosno pobližem interesu i potrebama posjetitelja.“ (Državni arhiv u Virovitici, n.d.)

2.2.13. Državni arhiv za Međimurje

Na modernoj stranici Državnog arhiva za Međimurje nema informacija o obrazovnoj djelatnosti arhiva. Ne postoji naznačena kontakt osoba zadužena za vodstva ili radionice namijenjene školskom uzrastu, a nisu naznačene ni informacije o radionicama. Također, nema informacija o mogućnostima grupnih posjeta, kao ni obrazovnog materijala na web stranici arhiva. Poprilično je mnogo informacija o određenim zakonskim aktima i propisima te se stječe dojam nepristupačnosti arhiva, barem iz pregleda web stranice. Ipak, treba napomenuti kako postoji lijep i pregledan digitalni fond Državnog arhiva za Međimurje u kojem se nalazi arhivsko gradivo pogodno za obradu i (kasnije) korištenje u nastavi povijesti, posebice u obradi lokalnih tema („Državni arhiv za Međimurje“, n.d.).

2.2.14. Državni arhiv u Gospiću

Na internetskoj stranici Državnog arhiva u Gospiću nalazimo u glavnom izborniku opciju *Događanja*. Ukoliko prijedemo pokazivačem na *Događanja* otvara nam se padajući izbornik sa pojmovima *Izložbe*, *Predavanja*, *Predstavljanje izdanja*, *Aktivnosti i projekti*, *Radionice*, *Tečajevi* i *Digitalne izložbe*. Ukoliko kliknemo na *Radionice* otvara nam se prazna stranica s rečenicom: „Trenutno nema sadržaja u ovoj kategoriji“. Kada kliknemo specifično na izbornik *Događanja* otvara nam se stranica s događanjima u Državnom arhivu u Gospiću. Ondje saznajemo kako je bilo posjeta studenata: „Posjet studenata Odjela za nastavničke studije Državnom arhivu u Gospiću. Posjet je organiziran s ciljem upoznavanja rada Arhiva i mogućnošću korištenja arhivskog gradiva u razrednoj i predmetnoj nastavi prema nastavnom planu i programu, kao i svakodnevnom životu. Arhivsko gradivo moguće je koristiti u skoro svim nastavnim predmetima- od Povijesti, Geografije, Prirode i društva, Hrvatskog jezika do Likovne kulture“ („Državni arhiv u Gospiću“, 2018). U glavnom izborniku također imamo pojam *Usluge* koji, ukoliko ga kliknemo otvori prazni odjeljak stranice. Pregledom internetske stranice Državnog arhiva u Gospiću korisnik može zaključiti da postoji nekakav oblik učeničkih i studentskih posjeta u kojima arhivisti rade s posjetiteljima (primjerice sa studentima Odjela za nastavničke studije), ali je teško shvatiti što se sve nudi posjetom arhivu jer taj dio odnosa sa strankama na internetskoj stranici nisu razradili. Ne možemo saznati nude li radionice, a obrađenog digitalnog sadržaja za korištenje u nastavi nema.

2.2.15. Državni arhiv u Rijeci

Na internetskim stranicama Državnog arhiva u Rijeci nema informacija o grupnim posjetima učenika ili studenata, kao ni obrazovnog materijala iz arhiva na web stranicama. Isto tako, ne postoje informacije o nekoj pedagoškoj sekciji u Državnom arhivu u Rijeci („Državni arhiv u Rijeci“, n.d.).

2.2.16. Državni arhiv u Sisku

Na modernoj i lijepo uređenoj web stranici Državnog arhiva u Sisku nailazimo na podatke o pedagoškim radnjama sa osnovnim i srednjim školama u arhivu. Pod naslovom *Projekti* nailazimo na padajući izbornik koji nudi opciju *Kulturno-prosvjetna aktivnost*.

Iz priloženog opisa pod naslovima *Kulturno-prosvjetna aktivnost* i *Radionice* možemo zaključiti da Državni arhiv u Sisku vodi brigu o pedagoškom aspektu njihova djelovanja i da organiziraju pomno osmišljene radionice za osnovnu i srednju školu.⁵ Moglo bi se poraditi na

⁵ Pod tim naslovom saznajemo sljedeće informacije: „Državni arhiv u Sisku već desetljećima uspješno surađuje s pedagoškim ustanovama: osnovnim i srednjim školama te fakultetima. Suradnju smo započeli s profesorima i nastavnicima povijesti sisačkih osnovnih škola te Gimnazije Sisak, koji su zbog svojih projekata dolazili u Arhiv istraživati s povijesnim skupinama učenika. Uz istraživanja njima zanimljivih povijesnih tema, učenike bismo upoznali sa svim vrstama konvencionalnog i nekonvencionalnog arhivskog gradiva koje se čuva u našoj ustanovi, ali i s arhivskom djelatnošću, nadležnošću te aktivnostima Arhiva kao kulturne, baštinske ustanove. Postupno smo učeničke obilaskе Arhivu povezali sa arhivskim izložbama, prilikom kojih smo organizirali stručno vodstvo. Suradnja našeg Arhiva s vremenom se proširivala na osnovne škole s područja Sisačko-moslavačke županije, tako da su obilazak Državnog arhiva u Sisku u svoje redovne programe uvodile škole iz Hrvatske Kostajnice, Lekenika, Pešćenice, Gline, Petrinje i Mošćenice. Za područje Petrinje, u kojoj djeluje zaseban arhivski Odjel – Sabirni arhivski centar, zadužen je viši arhivist koji u svom prostoru već niz godina ugošćuje i educira petrinjske osnovnoškolce i srednoškolce. Predavanja koja pripremamo našim mladim posjetiteljima uključuju i edukativne filmove o povijesti grada Siska koji upotpunjuju povijesnu predodžbu o razvoju našega grada i njegove industrije. (...)“. Pod naslovom Radionice saznajemo: „Poseban vid pedagoške suradnje sa srednjim i osnovnim školama su radionice koje se povremeno održavaju u prostoru Državnog arhiva u Sisku u kojima se učenicima kroz osmišljene zadatke predstavljaju zanimljive zbirke i fondovi arhivskoga gradiva. Prve radionice bile su vezane za izložbu Od početnice do slovnice, u kojima je učenicima nižih razreda OŠ bila, uz radne listiće, predstavljena Zbirke udžbenika i priručnika kroz radionicu Abecedarka, dok je za učenike Medicinske škole – smjer Farmaceutski tehničar bila pripremljena radionica Sisački ljekarnici. Srednoškolcima je kroz radionicu predstavljena bibliotečna Zbirka udžbenika i priručnika, kao i zanimljivi dokumenti iz drugih arhivskih zbirki vezanih za ljekarnički poziv i djelovanje pojedinih ljekarnika u Sisku. Radionica Rodoslovlje izrasla je iz namjere da učenike osnovnih i srednjih škola – buduće istraživače upoznamo sa Zbirkom matičnih knjiga DASK (1777-1952), koja broji 487 matica rođenih, vjenčanih i umrlih rimokatoličke, pravoslavne i židovske vjeroispovijesti. Cilj nam je bio ukazati na važnost matičnih evidencija kao javnih isprava i na pojam rodoslovlja, zatim na znamenite Sisčane čiji su osobni podatci zabilježeni u matičnim knjigama te im objasniti kako se istražuju podatci o rođenju/vjenčanju/smrti pojedine osobe. Mlađi osnovnoškolski uzrast imao je zadatak (uz prethodnu pripremu) izraditi svoje obiteljsko stablo, dok su učenici viših razreda OŠ-a i srednoškolci dobili zadatke istraživanja znamenitih sisačkih obitelji u izvornim matičnim knjigama. Ukoliko ste zainteresirani za obilaskе Arhiva, radionice ili neke druge kulturno-prosvjetne aktivnosti, kontaktirajte nas!“ (<https://www.dask.hr/projekti/kulturno-prosvjetna-aktivnost>).

digitalnim sadržajima koji nudi arhiv, u smislu da bi određeno gradivo trebalo obraditi i pripremiti za korištenje u nastavi (prvenstveno osnovne škole). Ipak, digitalni arhiv Državnog arhiva u Sisku u jako je dobrom stanju i primjer je ostalima. Primjerice, njihovo gradivo obrane Siska od Turaka je digitalizirano, a tekstovi koji se nalaze u skeniranim ispravama su transkribirani i objavljeni uz skenirano gradivo. Tako učenici mogu učiti povijesna pisma istodobno čitajući transkribirani tekst („Državni arhiv u Sisku“, n.d.).

2.2.17. Državni arhiv u Splitu

Pod naslovom *Događanja i projekti* otvara se padajući izbornik gdje nalazimo opciju *Predavanja i obilasci*. Onda nam se nude fotogalerije nekih od posjeta studenata Filozofskog fakulteta u Splitu, Likovne akademije, učenika splitske IV. gimnazije. Također dobivamo informaciju kako Državni arhiv u Splitu organizira za posjetitelje razgledavanje arhiva uz stručno vodstvo od ponedjeljka do petka u razdoblju od 10 do 13 sati. Ipak, pregledavajući fotografije nisam stekao dojam kako studenti i učenici sudjeluju na bilo kakvoj radionici, dakle radi se samo o obilasku i stručnom vodstvu. Državni arhiv u Splitu na svojim web stranicama ne nudi nikakav obrađeni obrazovni sadržaj za učenike, studente ili nastavnike („Državni arhiv u Splitu“, n.d.).

2.2.18. Hrvatski državni arhiv

Središnja arhivska ustanova u Republici Hrvatskoj, Hrvatski državni arhiv, nudi raznovrsne radionice učenicima osnovnih i srednjih škola u kojima se djeca upoznaju s raznim aspektima prošloga vremena. U glavnom izborniku pod pojmom *O nama* nalaze se informacije o radionicama koje nudi Hrvatski državni arhiv.

U Arhivu se izvodi nekoliko radionica:

- Glagoljaška radionica
- Kartografska radionica
- Paleografska radionica
- Povijesna radionica
- Radionica o povijesti medicine

- Radionica i povijesti fotografije.

Iz priloženih opisa radionica i fotografija može se zaključiti da u Hrvatskom državnom arhivu u cijelosti mogu shvatiti i razumjeti arhivsku djelatnost i gradivo koje se čuva u arhivu te aktivno sudjelovati u radionicama („Hrvatski državni arhiv“, n.d.).

Ipak, na internetskim stranicama Hrvatskog državnog arhiva ne nalazimo obrađene materijale za učenike, studente i nastavnike. Postoje materijali nastali iz raznih projekata u kojima sudjeluje Hrvatski državni arhiv, a koji se može iskoristiti za učenje i rad učenika na izvorima, ali ti materijali nisu obrađeni i nemaju osmišljene zadatke za rad s njima.⁶ Sljedeći korak koji bi središnja arhivska institucija u Republici Hrvatskoj trebala poduzeti jest obrada arhivskog gradiva za korištenje u nastavi (osmišljavanje zadataka na temelju digitaliziranih dokumenata).

2.2.19. Obrazovni sadržaji na mrežnim stranicama hrvatskih arhiva: zaključak

Analizom mrežnih stranica hrvatskih arhiva utvrđeno je kako samo 11 arhiva od 18 ukupno obuhvaćenih ovim istraživanjem nudi informacije o radionicama na svojoj internetskoj stranici. To se odnosi na informacije o održanim radionicama ili uputstvo na kontakt zaposlenika koji se bavi arhivskom pedagogijom, tj. radionicama. Analizom sadržaja internetskih stranica hrvatskih arhiva zasigurno se ne može dobiti stvarna slika funkcioniranja određenog arhiva. Preostalih 7 arhiva koji nemaju informacije o održanim ili mogućim radionicama vrlo vjerojatno održavaju iste, ali nisu transparentni s tim informacijama prema van. U današnje vrijeme, kada se većina komunikacije ili prethodnog istraživanja o instituciji koju želimo posjetiti obavlja preko interneta, to je nedopustivo.

Još je zanimljivija činjenica da niti jedan arhiv, pa ni onaj središnji, Hrvatski državni arhiv, nema obrađeno vlastito arhivsko gradivo kao obrazovni materijal za korištenje u nastavi, sa zadacima i pitanjima. Neki arhivi imaju jako lijepe digitalizirane zbirke, o kojima ćemo govoriti i pokušati dati prijedlog rješenja, ali te zbirke i arhivski komadi bili bi tim bolji ukoliko bi se

⁶ Primjerice projekt *Prvi svjetski rat* (<http://www.arhiv.hr/hr-hr/Projekti-i-aktivnosti>)

taj materijal obradio na način da se osmisle zadaci za učenike, prilagođeni kurikulumu i uzrastima.

Rezultat ove analize jest poražavajuć, ali se može zaključiti da su i očekivanja očigledno bila pretenciozna. Naime, s obzirom da je poznata praksa i smjer arhivske pedagogije vodećih svjetskih arhiva otišla korak naprijed, predmnijevalo se da se i u Republici Hrvatskoj po tom pitanju maknulo s nulte točke. Rezultati ovog istraživanja doneseni su u Tablici 1.

Arhiv	Informacije o radionicama na web stranici	Arhivsko gradivo obrađeno kao obrazovni sadržaj na web stranici
Državni arhiv u Osijeku	DA	NE
Državni arhiv u Vukovaru	DA	NE
Državni arhiv u Zagrebu	NE	NE
Državni arhiv u Pazinu	DA	NE
Državni arhiv u Zadru	DA	NE
Državni arhiv u Šibeniku	NE	NE
Državni arhiv u Slavonskom Brodu	DA	NE
Državni arhiv u Karlovcu	NE	NE
Državni arhiv u Bjelovaru	DA	NE
Državni arhiv u Dubrovniku	NE	NE
Državni arhiv u Gospiću	DA	NE
Državni arhiv za Međimurje	NE	NE
Državni arhiv u Rijeci	NE	NE
Državni arhiv u Sisku	DA	NE
Državni arhiv u Splitu	DA	NE
Državni arhiv u Varaždinu	NE	NE
Državni arhiv u Virovitici	DA	NE
Hrvatski državni arhiv	DA	NE

Tablica 1. Analiza internetskih stranica hrvatskih arhiva - postojanje obrazovnih sadržaja

2.3. Prisutnost obrazovnih sadržaja na mrežnim stranicama europskih arhiva

Istraživanjem internetskih stranica hrvatskih arhiva utvrđena je činjenica nedostatka objavljenih obrazovnih sadržaja koji su nastali obradom arhivskog gradiva. Kako bismo pronašli dobre primjere prakse provelo se istraživanje internetskih stranica europskih arhiva. Premisa od koje se krenulo jest da središnji arhivi europskih država imaju bolju komunikaciju prema javnosti, posebice prema odgojno – obrazovnim ustanovama, nastavnicima i učenicima. Pretpostavka jest da određen broj arhiva ima šarolik raspon arhivskog gradiva koje je obrađeno i dostupno školama za korištenje u nastavi. Analiziralo se postojanje obrazovnog sadržaja namijenjenog učenju u nastavi koje je nastalo obradom arhivskog gradiva određenog nacionalnog arhiva i besplatno podijeljeno svima na korištenje. Također se analizirala i mogućnost preuzimanja obrazovnog sadržaja (u pdf formatu ili slično) i je li sadržaj obrađen u obliku zadataka. Analiziralo se ukoliko je sadržaj obrađen i označen kao dio nacionalnog kurikulumu određene države i ukoliko su naznačeni ishodi koji se postižu obradom obrazovnog sadržaja. Analizom sadržaja internetskih stranica središnjih arhiva europskih država došlo se do zaključka kako velika većina arhiva nema objavljen obrazovni materijal nastao obradom arhivskog gradiva, a koji bi se mogao koristiti u nastavi (prvenstveno nastavi povijesti, ali i drugim nastavnim predmetima). Ukoliko na internetskoj stranici i postoji pojam *edukacija*, pod njim se većinom nalaze informacije o posjetu arhivu, radionicama koje se mogu održati prilikom posjeta tom arhivu.

Arhiv	Arhivsko gradivo obrađeno kao obrazovni sadržaj na web stranici	Mogućnost izvoza/preuzimanja obrazovnog sadržaja	Obrazovni sadržaj u obliku zadataka	Naznaka usklađenosti obrazovnog sadržaja s kurikulumom	Naznaka ishoda koji se postižu obradom obrazovnog sadržaja
Arxiu Nacional d'Andorra (Andora)	NE	/	/	/	/
Österreichisches Staatsarchiv (Austrija)	NE	/	/	/	/
Архівы Беларусі (Bjelorusija)	NE	/	/	/	/

Archives de l'État en Belgique (Belgija)	NE	/	/	/	/
Národní archiv (Češka)	NE	/	/	/	/
Rigsarkivet (Danska)	NE	/	/	/	/
Rahvusarhiiv (Estonija)	NE	/	/	/	/
Kansallisarkisto (Finska)	NE	/	/	/	/
Archives nationales (Francuska)	NE	/	/	/	/
Þjóðskjalasafn Íslands (Island)	DA	NE	DA	NE	NE
National Archives (Irska)	NE	/	/	/	/
Israel State Archives (Izrael)	NE	/	/	/	/
Direzione generale archivi (Italija)	NE	/	/	/	/
Latvijas Nacionālais arhīvs (Latvija)	NE	/	/	/	/
Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba (Litva)	NE	/	/	/	/
Archives nationales de Luxembourg (Luksemburg)	NE	/	/	/	/
National Archives of Malta (Malta)	NE	/	/	/	/
Magyar Nemzeti Levéltár (Mađarska)	DA	DA	DA	NE	NE
Државен Архив на Република Северна Македонија (Sjeverna Makedonija)	NE	/	/	/	/

Nationaal Archief (Nizozemska)	DA	DA	DA	DA	DA
Arkivverket (Norveška)	DA	NE	DA	DA	NE
Bundesarchiv (Njemačka)	DA	DA	DA	DA	DA
Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych (Poljska)	DA	DA	DA	DA	DA
Arquivo Nacional Torre do Tombo (Portugal)	NE	/	/	/	/
Russian Archives (Rusija)	NE	/	/	/	/
Slovakiana (Slovačka)	NE	/	/	/	/
Arhiv Republike Slovenije (Slovenija)	NE	/	/	/	/
Archivos; PARES (Španjolska)	NE	/	/	/	/
Riksarkivet (Švedska)	NE	/	/	/	/
Schwizerisches Bundesarchiv (Švicarska)	NE	/	/	/	/
Державна архівна служба України (Ukrajina)	NE	/	/	/	/
The National Archives (Ujedinjeno Kraljevstvo)	DA	DA	DA	DA	DA
Archivio Apostolico Vaticano (Vatikan)	NE	/	/	/	/
Drejtoria e Përgjithshme e Arkivave (Albanija)	NE	/	/	/	/

Arhiv Bosne i Hercegovine (BiH)	NE	/	/	/	/
Државни архив Србије (Srbija)	NE	/	/	/	/
Държавна агенция "Архиви" (Bugarska)	NE	/	/	/	/
Arhivele Naționale ale României (Rumunjska)	NE	/	/	/	/
Κρατικό Αρχείο - Η μνήμη της Κύπρου (Cipar)	NE	/	/	/	/
General State Archives (Grčka)	NE	/	/	/	/
Landesarchiv (Lihtenštajn)	NE	/	/	/	/
Agencia Națională a Arhivelor (Moldavija)	NE	/	/	/	/
Mairie de Monaco (Monako)	NE	/	/	/	/
Državni arhiv Crne Gore (Crna Gora)	NE	/	/	/	/
Archivio di Stato della Rep. di San Marino (San Marino)	NE	/	/	/	/
Agjencia Shtetërore e Arkivave të Kosovës (Kosovo)	NE	/	/	/	/

Tablica 2. Postojanje obrazovnih sadržaja nastalih na temelju arhivskog gradiva na mrežnim stranicama europskih arhiva

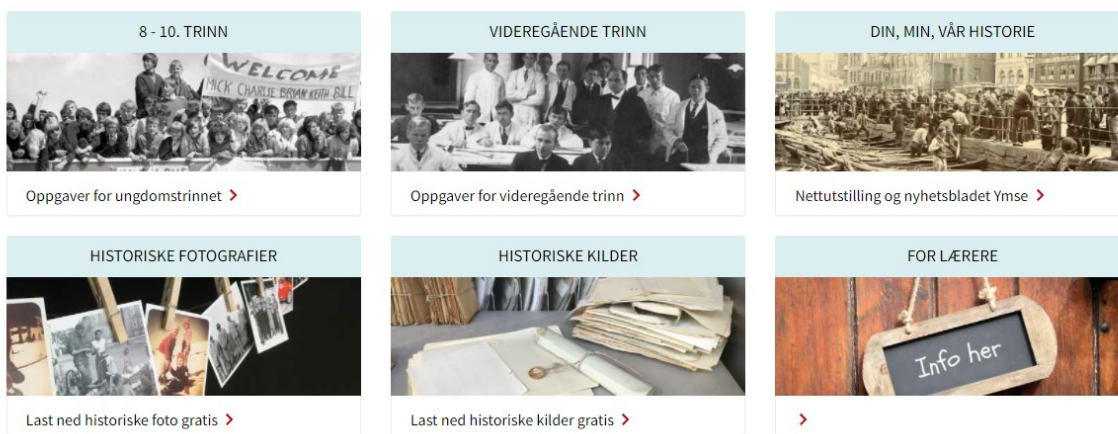
Pregledom internetskih stranica uočeno je kako samo sedam europskih arhiva doista nude digitalni obrazovni materijal nastao obradom vlastitog arhivskog gradiva.⁷ Norveški državni

⁷ Za usporedbu, Garić (2014) je prije 8 godina utvrdila kako samo 6 europskih arhiva objavljuje didaktički obrađene materijale nastali na temelju arhivskog gradiva.; Uputno je konzultirati i diplomski rad Petre Đuričić u

arhiv (engl. *The National Archives of Norway*; norv. *Arkivverket*) na svojoj internetskoj stranici pod naslovom *Priče iz arhiva (Historier fra arkivene)* ima pojam *Za škole (For skolen)* Arhiv nudi zadatke za osnovnu školu i srednju školu temeljene na njihovom arhivskom gradivu. Isto tako nudi opciju besplatnog preuzimanja povijesnih izvora uz pojašnjenje pojmova ili fizičkih elemenata vezanih uz pojedini izvor („Arkivverket“, n.d.).

Skole

Her har vi samlet historiske kilder som kan brukes som et supplement til historieundervisningen. Det er en forutsetning at elevene har vært gjennom den aktuelle tidsepoken før de løser kildeoppgavene. SIDENE ER UNDER UTVIKLING.

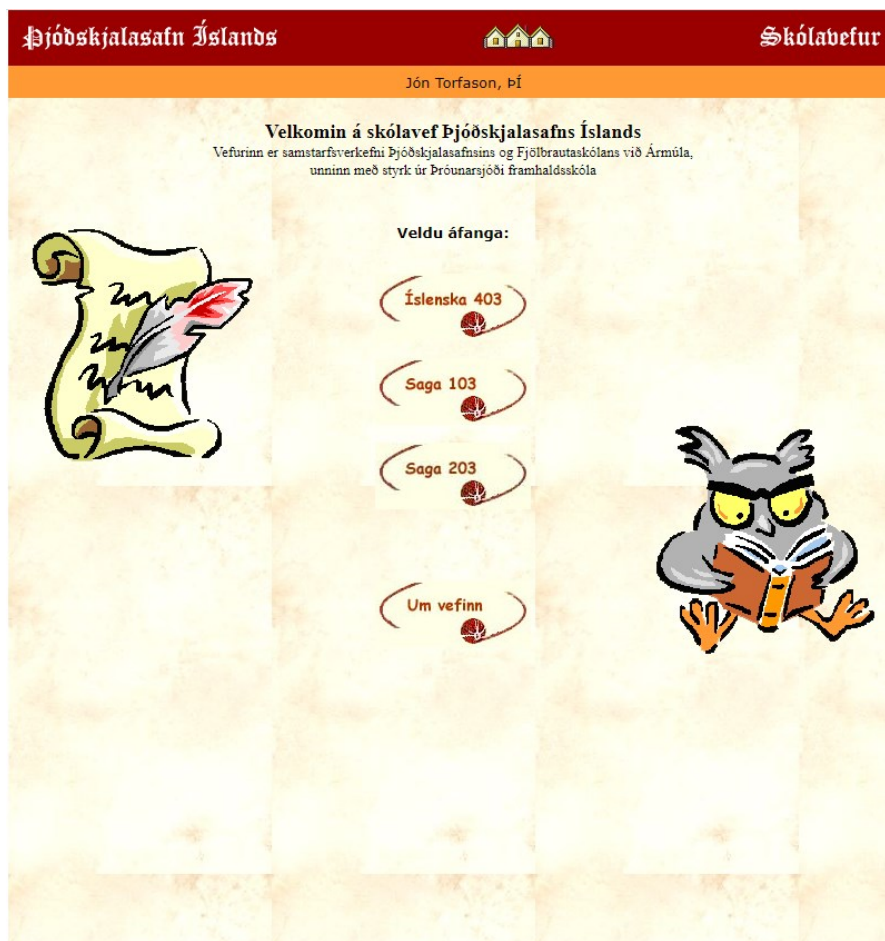

Slika 1. Norveški Arkivverket nudi zanimljive obrazovne sadržaje za nastavu povijesti (<https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/historiske-kilder/middelalder-i-norge>)

Drugi arhiv koji na svojoj internetskoj stranici nudi obrazovni materijal nastao obradom vlastitog arhivskog gradiva jest Nacionalni arhiv Islanda (*Þjóðskjalasafn Íslands*). Na web stranici islandskog arhiva jest pojam *Digitalni izvori (Stafrænar heimildir)* pod kojim možemo pronaći i *Školsku web stranicu (Skólavefur)* koja je nastala suradnjom Nacionalnog arhiva sa školama. Arhiv je izradio web stranicu, odabrao i skenirao dokumente, te ih zapisao, dok su

kojem se istražuju edukativne djelatnosti nacionalnih arhiva u svijetu. Autorica rada je istraživala imaju li web stranice posebne dijelove za edukaciju, online interaktivne sadržaje, virtualne izložbe, sadržaj za učenike i profesore itd. (Đuričić, 2018).

učitelji osmislili zadatke vezane uz skenirane dokumente. Povijesne izvore možete pregledavati, čitati tekstove izvora, objašnjenja, tablice itd. Nedostatak ove školske web stranice Nacionalnog arhiva Islanda jest taj što je stranica zastarjela („Þjóðskjalasafn Íslands“, n.d.).

Slika 2. Školska web stranica Nacionalnog arhiva Islanda (<https://skolavefur.skjalasafn.is/>)

Nacionalni arhiv Nizozemske (*Nationaal Archief*) također ima odjeljak *Obrazovanje* (*Onderwijs*) u kojem nastavnici povijesti mogu pronaći mnoštvo digitaliziranog arhivskog gradiva koje je obrađeno kao nastavni materijal, tj. nastavno pomagalo. Brojne arhivske fotografije su objašnjene, stavljene u odgovarajući kontekst i raspoređene u svojevrstne teme ili lekcije („National Archief“, n.d.). Također, nude pristup nizozemskom digitalnom obrazovnom servisu *LessonUp* koji koriste učitelji u potrazi za nastavnim materijalima te je u njemu moguće pronaći mnoštvo didaktički obrađenog arhivskog gradiva iz Nacionalnog arhiva Nizozemske (<https://www.lessonup.com/site/nl>).

Četvrti europski arhiv koji nudi didaktički obrađeno i digitalizirano arhivsko gradivo jest Savezni arhiv Njemačke (*Bundesarchiv*). U ponudi *Za nastavnike i učenike (Für Lehrende und Schüler)* donose informacije o posjetima arhivu i radionicama u zgradi arhiva, ali i online materijale prilagođene školskom kurikulumu. Ta ponuda uključuje besplatne zadatke, lekcije i kvizove nastale obradom arhivskoga gradiva i prilagodbom za korištenje u nastavi („Bundesarchiv“, n.d.).

Peti europski arhiv koji svoje arhivsko gradivo nudi kao obrazovni materijal za korištenje u nastavi jest Poljski državni arhiv (*Archiwa Państwowe*). U sklopu akcije *#Učite kod kuće i učite u Arhivu (#Zostańwdomu i ucz się w Archiwach)* pripremili su popis digitaliziranog gradiva iz mreže državnih arhiva podijeljenog po temama i prikladnim za korištenje u nastavi. Ipak, gradivo nije obrađeno na didaktičan način, u obliku zadataka, niti je naznačeno za koji je uzrast školske djece namijenjeno („Archiwa Państwowe“, 2020).

Šesti europski arhiv koji ima didaktički obrađeno digitalizirano arhivsko gradivo jest Mađarski državni arhiv (*Magyar Nemzeti Levéltár*). Odabirom Brzog menija (*Gyorsmenü*) otvara se izbornik u kojem se nalazi tema Posjet arhivu (*Levéltár-látogatás*) u kojoj se nalazi pojam Arhivska pedagogija (*Levéltár-pedagógia*). Postoji primjer lijepo obrađene lekcije za učenike pod nazivom *Relevantna povijest: 1956 (Átéltető történelem: 1956)* koja, pomoću arhivskih dokumenata, obrađuje ustanak protiv sovjetske prevlasti i liberalizaciju u Mađarskoj, poznat kao Mađarska revolucija. Lekcija je podijeljena na 6. tema. Svaka tema sadrži kratak povijesni sažetak, povijesni izvor i zadatke („Magyar Nemzeti Levéltár“, n.d.).

Nacionalni arhiv Velike Britanije (*The National Archives*) nudi raznovrsne obrazovne materijale koji se mogu koristiti u nastavi povijesti, ali i ostalim nastavnim predmetima te su kao takvi primjer dobre prakse, što ćemo u sljedećim redcima potkrijepiti primjerima.

2.3.1. Primjer korištenja arhivskog gradiva u obrazovanju: The National Archives (Velika Britanija)

Jedan od primjera arhiva izvan Republike Hrvatske čije ćemo web stranice istražiti jest The National Archives, središnji arhiv Ujedinjenog Kraljevstva. Na lijepo uređenoj i modernoj internetskoj stranici vidljiv je pojam *Menu* koji, ukoliko ga kliknemo, otvara padajući izbornik u kojem se uočava pojam *Education*. On sadrži opcije *Time periods, Lessons, Workshops, Professional development, For teachers, For students*.

Ukoliko kliknemo na opciju *Lessons* otvaraju nam se lekcije za korištenje u nastavi povijesti. Lekcije (zadaci) su zamišljene kao rad na povijesnim izvorima u kojima je navedeno za koju je dobnu skupinu prilagođen materijal i zadaci te za koju temu iz kurikuluma je vezana određena lekcija. Uz zadatke koji su vezani za rad s povijesnim izvorima postavljeni su i video materijali pripremljeni od strane The National Archivesa. Video materijali prate lekcije u kojima stručna osoba – arhivist vodi online predavanje sa zadacima koji su osmišljeni za određene dobne skupine.

Također, na stranicama The National Archivesa pod pojmom *Education* nalazi se opcija *For students* gdje učenici mogu saznati kako se intepretiraju povijesni izvori, kako pisati esej, kako započeti svoje povijesno istraživanje. Ovo također može pomoći i nastavnicima koji bi voljeli svojim učenicima objasniti rad s povijesnim izvorima. Neki od primjera za učenike su pitanja koja treba svaki istraživač postaviti kada radi s bilo kojim povijesnim izvorom:

Kakav je ovo dokument?

Tko ga je načinio? Znaš li nešto o autoru?

Kad je načinjen ovaj dokument?

Zašto je načinjen?

Zanimljiv je i odjeljak *Working with photographs* u kojem učenici mogu samostalno učiti kako raditi s fotografijama kao povijesnim izvorima. Pod naslovom *Using and interpreting photographic sources* nalaze se informacije o fotografijama koje The National Archives čuva, kako interpretirati fotografije i koja pitanja postavljati prilikom interpretiranja takvog povijesnog izvora.

Questions for photographs

- Is there an original caption or title?
- Is there evidence in the image of the date or time period?
- Where is the photo taken? Can you see anything relating to the event, environment, architecture, time of day, or season?
- What is happening in the picture?
- Is there anything that you cannot identify?
- If the image shows people: How are they dressed? What could their relationship to each other be?
- What are they doing?
- Do you know who took the photograph?
- What is the photographer trying to say with this photograph?
- Why has the picture been taken and who is the audience?
- Is the photograph posed, cropped or revealing only a certain perspective? [close up, panoramic, long shot, medium shot, landscape or portrait]
- What does the photograph **not** show, based on your own contextual knowledge?
- Is the original caption or title reliable or not? Does this influence your view of the scene?
- Is there evidence that the picture has been changed? If so, how or why?
- What other sources would help us understand the photograph?
- Does this photograph give us a perspective on a historical event that written documents may not?

Slika 3. Kako interpretirati fotografije?

[\(https://www.nationalarchives.gov.uk/education/students/working-with-photographs/using-and-interpreting-photographic-sources/\)](https://www.nationalarchives.gov.uk/education/students/working-with-photographs/using-and-interpreting-photographic-sources/)

Također, u istom odjeljku, pod naslovom *How captions change meanings* učenici uče da je originalni naslov fotografije kao povijesnog izvora izuzetno bitan, dok se pod naslovom *What can a photograph tell us?* izravno podučava učenike, uz pomoć djelatnika The National Archivesa putem video materijala, kako interpretirati fotografije i kako uočavati detalje koji nam mogu dati više informacija o samoj fotografiji i osobama, stvarima i lokacijama na fotografiji. Pod naslovom *Faking reality: the South African War* daje se, kao primjer, fotografija iz Burskog rata (rata između južnoafričkih burskih država i Velike Britanije) koja je zapravo iscenirana, tj. namještena („Burski rat“, 2021). Autori ovog primjera daju nekoliko savjeta kako prepoznati namještene fotografije.

A matter of outposts, Boer snipers exchanging shots with British outposts below Tugela Falls, Reginald Sheppard, 1900. Catalogue ref: COPY 1/450/476

Reginald Sheppard was in the Boer Commando in Pretoria [guerrilla military unit in South Africa.] He was a professional photographer who used his camera in the conflict. Some of his photographs, like the one above, were posed.

How can we tell?

1. The snipers look posed because they are all firing in the same manner with their rifles, and at the same height, which does not seem likely.
2. The men are not in safe or strategic positions. They are highly exposed – standing would have made them easy targets. Snipers are marksmen who tend to move undercover and at night. They often act in support roles in a concealed place, or outpost with a clear view. They stay at a distance from the main body of an army to protect it from surprise attacks. This photograph is not convincing as a war photograph taken in the field during this type of action.
3. The framing appears overly 'scenic' with the waterfall and river as backdrop. It looks too peaceful and does not capture the grim realities of war.

Slika 4. Interpretacija fotografija: Kako prepoznati namještene fotografije?
(<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/students/working-with-photographs/faking-reality-the-south-african-war/>)

U lekciji *Past pleasures: How did the Victorians have fun?* učenici koriste nekoliko povijesnih izvora - plakate i fotografije, kako bi saznali kako su ljudi u razvijenoj industrijskoj sili, Velikoj Britaniji, krajem 19. stoljeća kratili svoje slobodno vrijeme, tj. kakva im je bila dokolica. Lekcija je prikladna za *Key stage 2* i *Key stage 3* (za učenike starosti 7 – 14 godina).

Prije same aktivnosti učenici dobiju kratki uvod u temu. Uvod je napisan na radnim listićima ili ga nastavnik ispriopovijeda. Zatim dobiju povijesne izvore za proučavanje i rad.

Povijesni izvori koji su dani za proučavanje su: plakat koji prikazuje menažeriju (svojevrsni cirkus s egzotičnim i divljim životinjama), ilustracija utrke biciklima, fotografija Nogometnog

kluba Tottenham Hotspur, fotografija boksača Ching Hooka, fotografija Kriket kluba Gloucestershire, plakat resorta za odmor Blackpool, fotografija ljudi koji igraju krocket, prikaz boksačkog meča, poster vojnog turnira, pantomima Robinson Crusoe.

Svaki povijesni izvor prate i popratna pitanja. Sve u svrhu odgovora na ključna pitanja: Koje aktivnosti su bile dostupne u viktorijansko vrijeme? Kako je industrijska revolucija promijenila slobodno vrijeme?

Ova aktivnost radi se u paru ili grupama

2.3.1.1. Implementacija sadržaja u kurikulum za nastavni predmet Povijest Republike Hrvatske

Kako se nekad zabavljalo?

Tijekom vladavine britanske kraljice Viktorije, u Velikoj Britaniji su se dogodile velike promjene u načinu na koji su ljudi provodili svoje slobodno vrijeme. Krvavi sportovi poput mamljenja medvjeda i borbe pijetlova bili su zabranjeni. S rastom željeznice ljudi su počeli sve više putovati, a posjet moru postao je popularna zabava. Željeznica je također dopuštala lokalnim sportskim timovima da putuju pa su se sportovi poput kriketa, nogometa i ragbija počeli organizirati s dogovorenim pravilima i nacionalnim natjecanjima, poput FA kupa. Tenis na travnjaku izumljen je 1830-ih, a novi prizor na ulicama viktorijanske Britanije bio je bicikl.

Naravno, još su uvijek bili popularni odlasci u cirkus ili kazalište, ali izum pokretne slike tijekom 1890-ih značio je da je odlasku u kazalište dodana nova dimenzija.

Pomoću fotografija i plakata iz 19. stoljeća pokušajte shvatiti kako su Britanci u to vrijeme uživali u slobodnom vremenu. Radi se u parovima ili u grupama („The National Archives“, n.d.).

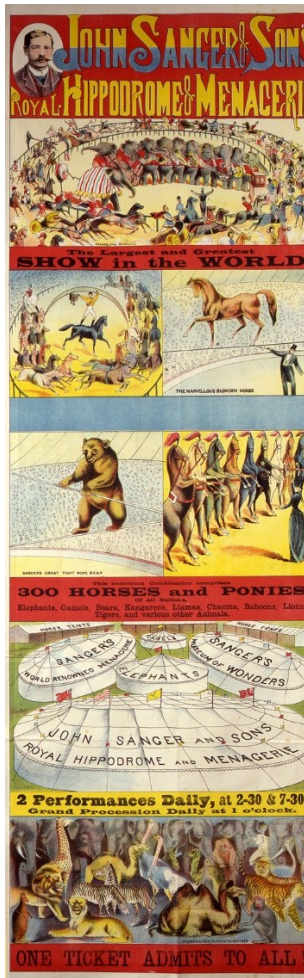
Zadaci:

1. Razmisli o aktivnostima koje radiš u svoje slobodno vrijeme.

- Zapiši sve aktivnosti kojima se zabavljaš u svoje slobodno vrijeme!
- Zapiši koje bi aktivnosti radio da si živio u Velikoj Britaniji tijekom 19. stoljeća!
- Razlikuju li se ove dvije liste? Postoji li neka aktivnost iz tvoga sadašnjeg doba za koju misliš da nije postojala u 19. stoljeću? Zašto?

2. Ovo je plakat kojim se najavljuje menažerija John Sanger and Sons, putujući cirkus.

- Što misliš, je li ovo bilo popularno? Objasni zašto.
- Pozorno pogledaj plakat. Koje životinje bi vidio u toj predstavi?
- Što misliš koje su glavne razlike između ove predstave i modernog cirkusa?

Slika 5. Plakat putujućeg cirkusa John Sanger & Sons (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-89-1041.jpg>)

3. Ovo je plakat Barnum and Bailey cirkusa. Usporedi ga s posterom John Sanger and Sons.

- Kad bi morao birati između ove dvije predstave, koju bi odabrao i zašto?
- Misliš li da je Barnum and Bailey cirkus bio velik kao i onaj Johna Sangera?

Slika 6. Plakat Barnum & Bailey cirkusa (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/rail-1014-511.jpg>)

4. Ovo je fotografija ženske utrke na biciklima oko 1891. godine.
- Pogledaj bicikle. Razlikuju li se od današnjih?
 - Usporedi odjeću žena u publici s onom natjecateljica. Koje su glavne razlike?
 - Što misliš, je li bilo jednostavno voziti ovakve bicikle? Zašto?
 - Što misliš zašto su se ovi bicikli zvali „Penny Farthing“? (pomoć: penny i farthing su bile najmanja i najveća britanska kovanica)

Slika 7. Ženska utrka na biciklima u Velikoj Britaniji oko 1891. godine (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-95-2941.jpg>)

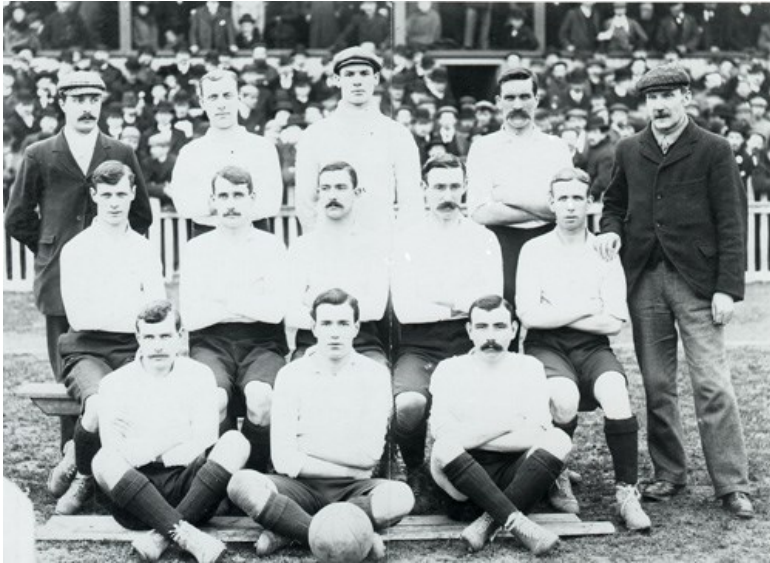
5. Ovo je fotografija iz 1872. na kojoj su prikazani ljudi koji igraju krocket.
- Pogledaj dame na ovoj fotografiji. Kako su odjevene i jesu li drugačije od onih na ženskoj utrci biciklima?

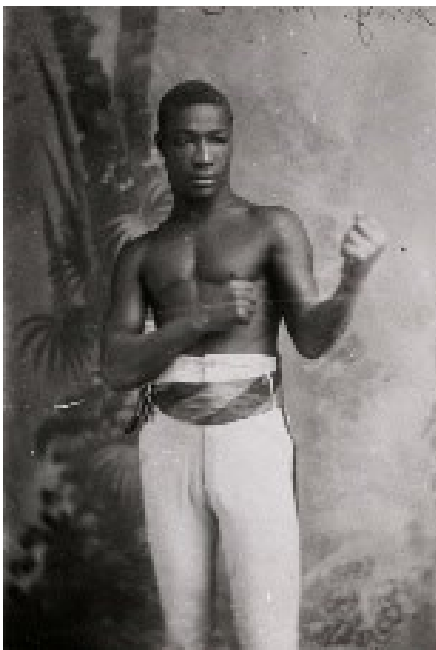
Slika 8. Igranje kroketa 1872. godine (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-181.jpg>)

6. Pogledaj fotografije.
- Koliko sportova uočavaš? Koje?
 - Uočavaš li neke razlike u sportovima nekad i danas?

- Kakvi ljudi su igrali ove sportove?
- Kakvi ljudi su gledali ove sportove?
- Usporedi fotografije ovih sportova s današnjim događajima. Razlikuju li se?

Slika 9. Nogometaši Tottenham Hotspura 1901. godine (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-4501.jpg>)

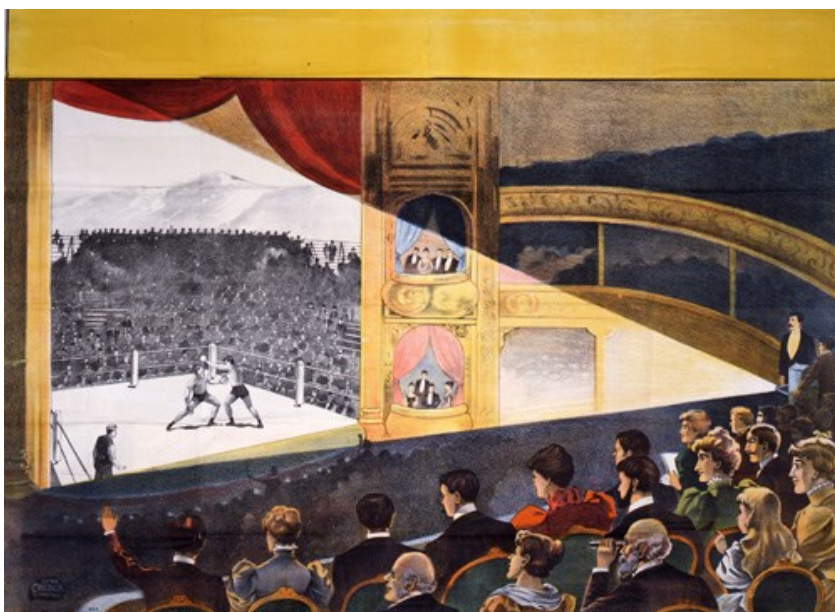

Slika 10. Boksач Ching Hook (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-3921.jpg>)

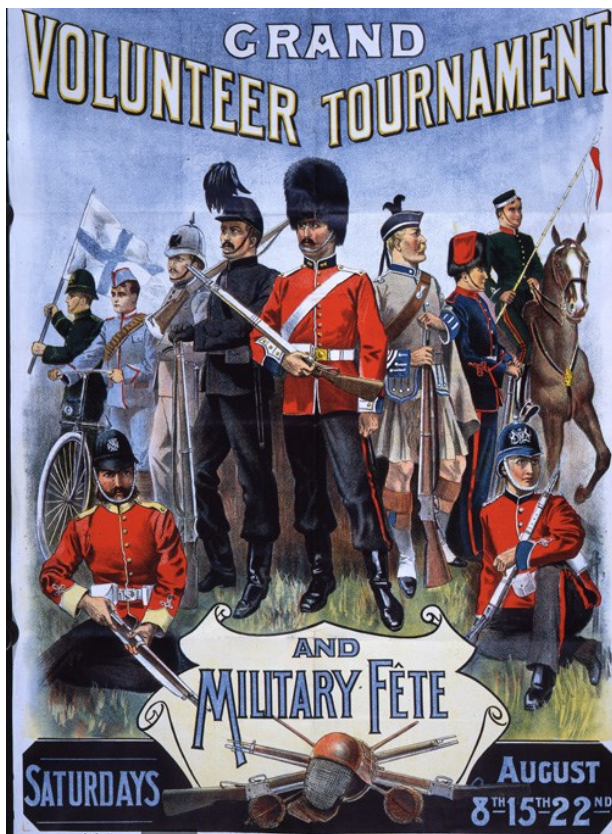

Slika 11. Momčad Kriket kluba Gloucestershire 1880. (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-50-1941.jpg>)

7. Ovo su plakati tri različite predstave ili događaja koji su Britanci mogli posjetiti.
- Koji sloj ljudi je išao na svaki od ovih događaja?
 - Što je neobično u tome što radi ljudi na prvom prikazu? (izvor 6a)
 - Pogledaj izvor 6b. Je li ovo bio veliki događaj? Što misliš, je li ovo bio popularan događaj? Zašto?
 - Pogledaj izvor 6c. Je li bi ti bila zanimljiva predstava pantomime s ovog plakata?
 - Koji od ovih događaja bi najradije posjetio? Zašto?

Slika 12. Film boksačkog meča u kazalištu (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-149-2671.jpg>)

Slika 13. Plakat vojnog turnira (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-128-841.jpg>)

Slika 14. Plakat pantomime Robinson Crusoe (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-76-1331.jpg>)

8. Ovo je plakat iz 1889. koji reklamira Blackpool (grad u Velikoj Britaniji, poznato odmaralište).

- Koje sve aktivnosti bi mogao raditi kad bi posjetio Blackpool nekada?
- Što misliš, je li Blackpool bio popularno odmaralište? Zašto?
- Pronađi na internetu neku fotografiju današnjeg Blackpoola i usporedi je s plakatom iz 1889. godine. Koliko se razlikuje?

Slika 15. Prikaz Blackpoola 1889. (<https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/03/copy-1-881.jpg>)

9. Pogledaj ponovno sve izvore.

- Jesu li se muškarci i žene zabavljali istim aktivnostima?
- Provodimo li mi danas naše slobodno vrijeme takvim aktivnostima?
- Što nam ovi izvori govore kako su se muškarci i žene tada zabavljali?
- Postoji li još neka informacija koju si izvukao iz ovih izvora?

Nastavnik bi također mogao s učenicima razgovarati i o tome koji izvori odgovaraju na sljedeća pitanja:

Jesu li masovni događaji postali uobičajeni u 19. stoljeću?

Je li poboljšanje u načinu prijevoza (izgradnja željeznice) promijenilo provođenje slobodnog vremena?

Jesu li neki događaji bili ili mogli biti organizirani na državnoj razini (klub iz južnog dijela države igra protiv onog iz sjevernog dijela)?

Jesu li promjene u tehnologiji stvorile nove aktivnosti u slobodno vrijeme?

Isto tako, osim što ovi povijesni izvori odgovaraju na pitanja koja su netom prikazana, oni se mogu koristiti kao alat za vježbanje rada s povijesnim izvorima, tj. vježbanje koncepta rada s povijesnim izvorima. Ukoliko bi nastavnik nakon cjelokupne aktivnosti želio još malo vremena posvetiti ovom konceptu, mogao bi odabrati fotografije plakata i pomoću njih razgovarati o pitanjima poput namještenosti, motiva ljudi koji su fotografirali itd.

Ukoliko ovu aktivnost, koju je osmislio britanski The National Archives, želimo uklopiti u nastavu predmeta Povijest u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj, potrebno je konzultirati kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole u Republici Hrvatskoj. Lako je uočiti kako je ova aktivnost prikladna za sedmi razred osnovne škole, po razdoblju koje se uči i kompleksnosti sadržaja i zadataka. U organizacijskom području/ domeni *Ekonomija* predmetnog kurikuluma Povijesti ova aktivnost može pomoći u ostvarenju sljedećeg odgojno-obrazovnog ishoda: „Učenik raspravlja o utjecaju tehnološkog napretka na svakodnevni život i razvoj gospodarstva s posebnim osvrtom na Hrvatsku” („MZO“, 2019, str. 25). Također, u domeni *Filozofsko – religijsko – kulturno područje* ova aktivnost može pridonijeti ostvarenju sljedećeg odgojno-obrazovnog ishoda: „Učenik analizira ideje, ideologije i umjetničke dosege od 18. stoljeća do početka 20. stoljeća” („MZO“, 2019, str. 28). Sastavljači kurikuluma u preporukama za ostvarivanje ovog odgojno-obrazovnog ishoda daju dvije izborne teme, među kojima je i *Razvoj sporta i olimpijski pokret*. Aktivnost koju analiziramo koristi povijesne izvore koje tematiziraju sport (kroket, nogomet, boks, biciklizam) i slobodno vrijeme te se uklapa u spomenutu domeni i pridonosi ostvarenju spomenutih odgojno-obrazovnih ishoda.

Izvođenjem ove aktivnosti učenici koriste nekoliko tehničkih koncepata:

- uzroci i posljedice: Učenici prije razrade aktivnosti uče o industrijskoj revoluciji, napredovanju željeznice, a tijekom same aktivnosti uočavaju kakve promjene je donijela modernizacija i tehnologija na svakodnevne živote ljudi u Velikoj Britaniji, ali i cijelom svijetu
- kontinuitet i promjena: Učenici tijekom izvršenja aktivnosti mogu uočiti promjene koje su se dogodile od 19. stoljeća do danas, koliko su se sportovi, sportaši i profil posjetitelja sportskih događanja izmijenili. Isto tako, može se uočiti i kontinuitet napretka društva i sporta tijekom vremena.

- rad s povijesnim izvorima: Ova aktivnost temeljena je na radu s povijesnim izvorima te se prilikom ostvarenja ove aktivnosti mogu postavljati pitanja o vremenu, mjestu i okolnostima nastanka povijesnih izvora.

2.3.2. Primjer korištenja arhivskog gradiva u obrazovanju: Arkivverket (Norveška)

Dobar primjer korištenja vlastitog arhivskog gradiva u svrhu obrazovanja najmlađih uzrasta je norveški *Arkivverket*. Ukoliko otvorimo web stranicu norveškog arhiva primjetno je lijepo i intuitivno korisničko sučelje. Ako smo otvorili web stranicu na norveškom vidljiv je pojam *Priče iz arhiva* (verzija na engleskom jeziku nema taj izbor). U *Pričama iz arhiva* norveški je arhiv priredio brojne sadržaje za djecu školskog uzrasta, studente i nastavnike. Podaci su to iz norveške povijesti, nastali temeljem arhivskog gradiva koji se čuva u arhivu. U sljedećim redcima prenesen je tekst norveškog arhiva u kojem je proces kritike izvora pojednostavljen za najmlađi uzrast, a za ovu svrhu je i prilagođen hrvatskom jeziku i kurikulumu za nastavni predmet Povijest u Republici Hrvatskoj.

2.3.2.1. Implementacija sadržaja u kurikulum za nastavni predmet Povijest Republike Hrvatske

Na putu do škole možete se biciklom zabiti u neki automobil. Isto jutro ispričate prijateljima o ovom incidentu u školi. Vaša priča je onda prikaz iz prve ruke. Kasnije tijekom dana, vaši prijatelji pričaju ostatku razreda o vašoj nesreći. Njihova priča je onda priča iz druge ruke. Oni sami nisu doživjeli incident, ali ga prepričavaju dalje kako se sjete da ste ga vi ispričali. Tijekom prepričavanja nadodaju još nekoliko elemenata vašoj priči, poput toga da je bicikl bio kompletno smrskan i da ste bili potpuno krvavi nakon toga nemilog događaja.

Koja je po vama najvjerodostojnija priča? Priča iz prve ruke koji ste upravo vi rekli ili priča iz druge ruke koji su vaši prijatelji prenijeli?

Izvor može biti i ostale stvari koje govore nešto više od onoga što je napisano ili opisano riječima: Nakon što ste se biciklom zabili u automobil, morali ste ispuniti izjavu o nesreći. Dok ste popunjavali izjavu padala je kiša i tinta se poprilično razmrljala. Također ste bili prilično rastreseni nakon nesreće pa niste mogli pisati tako jasno kao što biste inače radili. Možda ste i ruku ozlijedili?

Kad kasnije proučim tu izjavu o nesreći, ona služi kao svojevrsni povijesni izvor. Tumačim je: vidim da je tada padala kiša (jer se tinta razmrljala i papir je neuredan), što bi moglo objasniti zašto niste uspjeli zakočiti na vrijeme. Možda ste ozlijeđeni ili se tresete od šoka (jer vam se pisanje čini nejasnim i drhtavim).

Za tumačenje izvora

Gore sam protumačio vaše objašnjenje nesreće. Nisam bio prisutan, ali proučavajući primarni izvor odlučujem o tome što se dogodilo tog dana. Tako svi povjesničari rade. Ali ovdje je važno zapamtiti da se izvori mogu različito tumačiti. Ono što je prethodna generacija tumačila, sljedeća generacija često smatra pogrešno protumačenim.

Postavljajte pitanja izvorima!

Da biste ocijenili jesu li povijesni dokumenti (izvori) vjerodostojni, trebate postaviti sljedeća pitanja:

Tko je napravio izvor?

Kakav je ovo izvor?

Kada je izvor stvoren?

Odakle je došao izvor?

Zašto je izvor stvoren?

Nakon što ste odgovorili na gornja pitanja, možete proučiti što se zapravo traži u izvoru. Možda vam izvor može reći i nešto više od napisanih riječi (poput one izjave o nesreći)?

To nazivamo kritikom izvora! („Arkivverket“, 2017)

Ovaj tekst nije teško uklopiti u nastavu predmeta Povijest u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj, s obzirom da je općenit i jednostavan te bi ga svaki arhiv trebao imati u nekom obliku. Ovakav tekst i aktivnosti koje bi se radile na temelju njega prikladni su za peti razred osnovne škole, a unutar nastavnog kurikulumu spadao bi pod domenu *Filozofsko – religijsko –*

kulturno područje. Unutar te domene ova aktivnost doprinijela bi ostvarenju sljedećeg odgojno – obrazovnog ishoda: „Učenik obrazlaže važnost povijesti, uspoređuje različite ideje, umjetnosti, predmete svakodnevne uporabe te pojavu pismenosti u prapovijesti i starome vijeku.“⁸ Razrada tog ishoda glasi: „Učenik opisuje važnost učenja povijesti, povijesnih izvora, arheoloških iskopavanja, računanja vremena i povijesnih razdoblja“ („MZO“, 2019, str. 18).

Čitanjem ovog teksta i izvođenjem daljnjih aktivnosti, ovisno o preferencijama nastavnika, učenici mogu koristiti nekoliko tehničkih koncepata:

- Rad s povijesnim izvorima: Ova aktivnost temelj je rada s povijesnim izvorima i u njoj se uči što su povijesni izvori, kako se čitaju i interpretiraju i za što služe.
- Uzroci i posljedice: Ukoliko detaljnije proučimo ovu aktivnost, može se uočiti da se u njoj, osim kritike izvora, krije i koncept uzroka i posljedice. Naime, uzrok incidenta koji se dogodio vozaču bicikla bila je, najvjerojatnije, kiša i sklizak kolnik, dok je posljedica bila ozljeda, potresenost i, u konačnici, interpretacija događaja prijateljima i daljnje prepričavanje.

2.4. Vaneuropski primjer: *The National Archives* (Sjedinjene Američke Države)

Pregledom mrežnih stranica europskih arhiva uočava se još nedovoljna (besplatna) uključenost arhiva u nastavni proces. Iako je u ovom radu naglasak stavljen na primjere obrazovnih sadržaja europskih arhiva, za potrebe ovoga rada istaknut će se praksa jednog vaneuropskog arhiva koji nudi dobro organizirane sadržaje koji se mogu uključiti u kurikulum za osnovnu školu nastavnog predmeta Povijest u Republici Hrvatskoj. Taj pozitivan primjer upravljanja arhivskim gradivom u svrhu educiranja i povećanja svijesti o radu arhiva jest *The National Archives (The National Archives and Records Administration)*, središnju instituciju za upravljanje i pohranu arhivskog gradiva Sjedinjenih Američkih Država. Pretraživanje internetske stranice *The National Archivesa* jest lako, a sučelje stranice jest intuitivno i

⁸ Iako je u ishodu navedeno razdoblje prapovijesti i staroga vijeka, on obuhvaća općenito razumijevanje povijesti, povijesnih događaja i povijesnih izvora. Ostvaruje se na početku 5. razreda osnovne škole kada se učenici upoznaju s predmetom Povijest.

klikabilno. Ukoliko tražimo pojmove koji se tiču arhivske pedagogije, već na naslovnoj stranici uočljiv je naslov *Educator Resources*.

Slika 16. Naslovna stranica National Archivesa (SAD) (<https://www.archives.gov/>)

Klikom na njega dobijemo informacije o tome koje sve alate i materijale *The National Archives* nudi nastavnicima (prvenstveno povijesti) za korištenje u nastavi. Tako vidimo da nude novi obrazovni program koji, pomoću arhivskih dokumenata, promovira i gradi građansku pismenost, odgoj i angažman u školskoj dobi (*We Rule: Civics for All of US*). Programi prate kurikulum i školske uzraste, a mogu se pratiti online uz prethodnu najavu i dogovor. Također, nude i učenje na daljinu pomoću dokumenata pohranjenih u *The National Archivesu*. Učenje na daljinu usklađeno je s kurikulumom i nastavnici mogu izabrati teme za određeni uzrast (*Elementary School Programs*, *Middle School Programs* i *High School Programs*). Svaki program tj. predavanje traje od 30 min (za najmlađe) do 60 min (većinom za srednju školu). Također, unutar *Educator Resources* izbornika nude se i materijali za djecu poput rodoslovlja (*Genealogy Activities For Kids*). Ti materijali su besplatni i mogu se preuzimati besplatno. Zanimljiv i koristan odjeljak unutar *Educator Resources* izbornika krije se pod naslovom *Working with Primary Sources*. Unutar tog naslova *The National Archives* nudi besplatne radne

listove pomoću kojih osnovnoškolci i srednjoškolci mogu učiti kako raditi s povijesnim izvorima. Tako imamo na raspolaganju radne listove koji pomažu učenicima u analizi fotografija, pisanih dokumenata, objekata ili artefakata, postera, geografskih karti, karikature, videozapisa, zvučnih zapisa i umjetničkih djela. Radni listovi sadrže smjernice i pitanja pomoću kojih učenik može analizirati određeni povijesni izvor, poput: *Što vidiš? Što misliš o ovome? Gdje možeš saznati više podataka o ljudima s ovog povijesnog izvora? (...).*

Document Analysis Worksheets

Español

Document analysis is the first step in working with primary sources. Teach your students to think through primary source documents for contextual understanding and to extract information to make informed judgments.

Use these worksheets—for photos, written documents, artifacts, posters, maps, cartoons, videos, and sound recordings—to teach your students the process of document analysis.

Follow this progression:

1. The first few times you ask students to work with primary sources, and whenever you have not worked with primary sources recently, model careful document analysis using the worksheets. Point out that the steps are the same each time, for every type of primary source:
 1. **Meet the document.**
 2. **Observe its parts.**
 3. **Try to make sense of it.**
 4. **Use it as historical evidence.**
2. Once students have become familiar with using the worksheets, direct them to analyze documents as a class or in groups without the worksheets, vocalizing the four steps as they go.
3. Eventually, students will internalize the procedure and be able to go through these four steps on their own every time they encounter a primary source document. Remind students to practice this same careful analysis with every primary source they see.

Don't stop with document analysis though. Analysis is just the foundation. Move on to activities in which students use the primary sources as historical evidence, like on DocsTeach.org.

Worksheets for Novice or Younger Students, or Those Learning English

- Photograph (PDF) (HTML)
- Written Document (PDF) (HTML)
- Artifact or Object (PDF) (HTML)
- Poster (PDF) (HTML)
- Map (PDF) (HTML)
- Cartoon (PDF) (HTML)
- Video (PDF) (HTML)
- Sound Recording (PDF) (HTML)
- Artwork (PDF) (HTML)

See these Worksheets in Spanish language →

Worksheets for Intermediate or Secondary Students

- Photograph (PDF) (HTML)
- Written Document (PDF) (HTML)
- Artifact (PDF) (HTML)
- Poster (PDF) (HTML)
- Map (PDF) (HTML)
- Cartoon (PDF) (HTML)
- Video (PDF) (HTML)
- Sound Recording (PDF) (HTML)
- Artwork (PDF) (HTML)

See these Worksheets in Spanish language →

Slika 17. Smjernice za analizu dokumenta (<https://www.archives.gov/education/lessons/worksheets>)

Analyze a Photograph

Meet the photo.
What do you see?

Is the photo?

BLACK AND WHITE COLOR

Is there a caption?

YES NO

If so, what does the caption tell you?

Observe its parts.
Circle what you see in the photo.

PEOPLE OBJECTS BOTH

What are the people doing in the photo?

What are the objects used for in the photo?

Write two words that describe the photo.

Try to make sense of it.
Who do you think took this photo?

Where do you think this photo was taken?

List something that helps you prove where it was taken.

Why do you think the photo was taken?

How does this photo compare to modern times?

Use it as historical evidence.
Where do you think we could find out more information about the people or objects in the photo?

Materials created by the National Archives and Records Administration are in the public domain.

Slika 18. Smjernice za analizu fotografije

(https://www.archives.gov/files/education/lessons/worksheets/photo_analysis_worksheet_novice.pdf)

Ipak, najbitniji proizvod američkog *The National Archivesa* za podučavanje o arhivima, arhivskom gradivu i povijesnim izvorima općenito jest *DocsTeach* te ćemo se osvrnuti na njega u sljedećim redcima.

DocsTeach je online alat za učenje s dokumentima koji je razvio The National Archives.

Ukoliko otvorimo internetsku stranicu *DocsTeacha*, otvorit će se jednostavno sučelje gdje su u prvom planu tri kućice: *Explore Primary Source Documents*, *Discover Activities You Can Teach With* i *Create Fun & Engaging Activities*. Isto tako, u lijevom gornjem uglu imamo *Menu* tj. padajući izbornik, sa sljedećim pojmovima: *Home*, *Documents*, *Activities*, *Activity Tools*, *Popular Topics*, *Resources*. Kao 'alat' namijenjen nastavnicima koji žele učenicima prirediti materijale i aktivnosti koje su vezane uz povijesne izvore, najzanimljivije opcije u glavnom izborniku bile bi *Documents*, *Activities* i *Activity Tools*.

Ukoliko započnemo s opcijom *Documents* unutar glavnog izbornika (*Menu*) ili, ukoliko kliknemo kućicu *Explore Primary Source Documents* na naslovnoj stranici *DocsTeacha*, klikom na nju otvara se stranica s pretraživačem ključnih riječi i temama, tj. vremenskim razdobljima. Ukoliko nastavnik traži nešto specifično, upisat će u tražilicu ključnih riječi. Ukoliko želi birati svoj dokument po temama, tj. vremenskim razdobljima odabrat će jedno 9 mogućnosti: *Revolution and the New Nation (1754-1820s)*, *Expansion and Reform (1801-1861)*, *Civil War and Reconstruction (1850-1877)*, *The Development of the Industrial United States (1870-1900)*, *The Emergence of Modern America (1890-1930)*, *The Great Depression and World War II (1929-1945)*, *Postwar United States (1945 to early 1970s)*, *Contemporary United States (1968 to the present)* i *Across Historical Eras*. Odabirom jedne od 9 tema, tj. vremenskih razdoblja otvaraju se brojni dokumenti, fotografije, poster, karikature koji su digitalizirani za korištenje u nastavi. Uz svaki pojedini dokument dolazi i kratki opis onoga što taj dokument predstavlja („DocsTeach“, n.d.).

Kada odaberemo drugu temu u glavnom izborniku (*Menu*) *Activities* ili kućicu pod naslovom *Discover Activities You Can Teach With* na naslovnoj stranici *DocsTeacha*, također nam se otvara stranica s tražilicom ključnih riječi. Uz to, predložene su lekcije koje možemo odabrati za rad u nastavi. Primjerice, možemo otvoriti lekciju *Boston Tea Party Image Analysis* i na njoj objasniti na koji način koristiti *DocsTeach* aktivnosti.

Ove aktivnosti namijenjene su nastavnicima za pripremu sata. Ispod naslova nalazi nam se aktivnost koju postizemo ovom lekcijom, u ovom slučaju to je *Focusing on Details: Zoom/Crop*, dakle, uočavanje detalja prilikom analize slike. Desno od povijesnog izvora nalazi se opis aktivnosti. Tako saznajemo tko je stvorio lekciju, kojem povijesnom razdoblju pripada, kojoj 'vještini razmišljanja' pripada (tj. kojem konceptu u nastavi povijesti pripada), kojoj dimenziji kognitivnih procesa unutar Bloomove taksonomije pripada te za koji je školski uzrast namijenjena ova lekcija i aktivnosti (Lasley, 2016).

U slučaju ove lekcije (*Boston Tea Party Image Analysis*) saznajemo da je aktivnost (lekcija) stvorena od strane obrazovne skupine National Archives-a (*National Archives Education Team*) i da pripada povijesnom razdoblju revolucije i nove nacije (od 1754 do 1820-tih godina). Vještina razmišljanja, tj. tehnički koncept (koncept drugog reda, ključni koncept) koji se koriste u ovoj lekciji su povijesna analiza i interpretacija. Aktivnost pripada analizi, jednoj od

dimenzija kognitivnih procesa unutar Bloomove taksonomije. Aktivnost je prilagođena za više razrede osnovne škole (od 5. do 8 razreda).

U nastavku imamo *Suggested Teaching Instructions*. To su predložene aktivnosti koje nastavnik može napraviti koristeći se ovom lekcijom. Služi kao svojevrsna priprema za nastavni sat.

Ispod povijesnog izvora nalazi se link koji nastavnici mogu poslati svojim učenicima, a koji služi poput radnog listića kojeg učenici mogu ispunjavati, a svoje odgovore poslati svome nastavniku koji ima registriran profil na *DocsTeachu*.

Treća tema koja je zanimljiva u glavnom izborniku jest *Activity Tools* (ili zadnja kućica na naslovnoj stranici *DocsTeacha* pod naslovom *Create Fun & Engaging Activities*). Ukoliko kliknemo na *Activity Tools* spušta nam se padajući izbornik gdje možemo izabrati jedan od alata aktivnosti: *Analyzing Documents*, *Discussion Topic*, *Spotlight*, *Zoom/Crop*, *Compare and Contrast*, *White Out/ Black Out*, *Finding a Sequence*, *Making Connections*, *Mapping Connection*, *Mapping History*, *Seeing the Big Picture*, *Weighing the Evidence*, *Interpreting Data*. Za svaki alat je objašnjeno na koji način bi ga nastavnik mogao predstaviti učenicima. Svaki alat možemo i upotrijebiti na svojim primjerima i povijesnim dokumentima tako da se registriramo na *DocsTeach* (napravimo račun).

Temeljitim pregledom web stranice *DocsTeach* uočljivo je da je ona namijenjena obrazovnom sustavu Sjedinjenih Američkih Država, što je i razumljivo jer ga je načinio *The National Archives*. Arhivsko gradivo koje se koristi u *DocsTeachu* je gradivo koje čuvaju arhivi SAD-a. Neki specifični primjeri lekcija (aktivnosti) s arhivskim gradivom koje ima međunarodnih značaj i koje je baština čovječanstva mogu se koristiti i unutar kurikulumu za nastavni predmet Povijest za osnovne škole (i gimnazije).

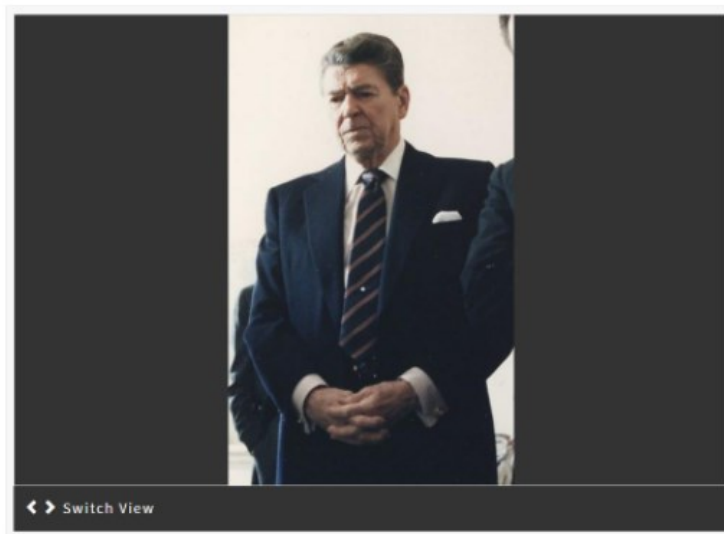
Uzet ćemo jedan primjer aktivnosti koju nudi *DocsTeach*, izložiti ju i objasniti kako bi funkcionirala unutar kurikulumu nastavnog predmeta Povijest u hrvatskom obrazovnom sustavu.

2.4.1. Implementacija sadržaja u kurikulum za nastavni predmet Povijest Republike Hrvatske

Challenger Explosion Photograph Analysis

Focusing on Details: Zoom/Crop

Created by the National Archives

About this Activity

Created by:
National Archives Education Team

Historical Era:
Contemporary United States (1968 to the present)

Thinking Skill:
Historical Analysis & Interpretation

Bloom's Taxonomy:
Analyzing

Grade Level:
Middle School

START ACTIVITY

Students will hypothesize what the president and cabinet members were watching on television by analyzing facial expressions, body language, and the physical environment. Students will learn that President Ronald Reagan and his staff were watching a televised replay of the Space Shuttle Challenger explosion in January of 1986.

<https://docsteach.org/activities/student/what-is-he-watching>

Suggested Teaching Instructions

This activity focuses on photograph analysis and can be used in a variety of places, including a unit on the executive power or a unit on the Reagan presidency. For grades 6-12.

Slika 19. Zadatak u DocsTeachu - analiza fotografije

(<https://docsteach.org/activities/teacher/challenger-explosion-photograph-analysis>)

Radi se o fotografiji Ronalda Reagana koji, zajedno sa svojim suradnicima i savjetnicima, gleda ponovljenu snimku eksplozije space shuttlea *Challenger* koja se dogodila 28. siječnja 1986. kada je poginulo svih sedam članova posade svemirske letjelice.

DocsTeach predlaže aktivnost analiziranja fotografije kao povijesnog izvora. Ova aktivnost namijenjena je učenicima srednjih škola, ali, kako je navedeno, može se koristiti i u nižim

razredima. U hrvatskom obrazovnom sustavu ova aktivnost koristila bi učenicima osmog razreda osnovne škole, s obzirom da se u osmom razredu obrađuje moderna i suvremena povijest. DocsTeach predlaže nekoliko pitanja i smjernica kako analizirati s učenicima ovu fotografiju, a za potrebe ovog rada će se ova aktivnost prevesti na hrvatski jezik uz manje izmjene i objasniti kako bi funkcionirala u kurikulumu za nastavni predmet Povijest za osnovne škole u Republici Hrvatskoj („DocsTeach“, n. d.).

Implementacija sadržaja

Aktivnost: Usmjerenost na detalje – Analiza fotografije

Pogledajte fotografiju. Uočite govor tijela i ekspresije lica čovjeka na slici. Kako izgleda? Zašto je tako odjeven? Tko je na fotografiji?

(Sada prikažite cijelu fotografiju)

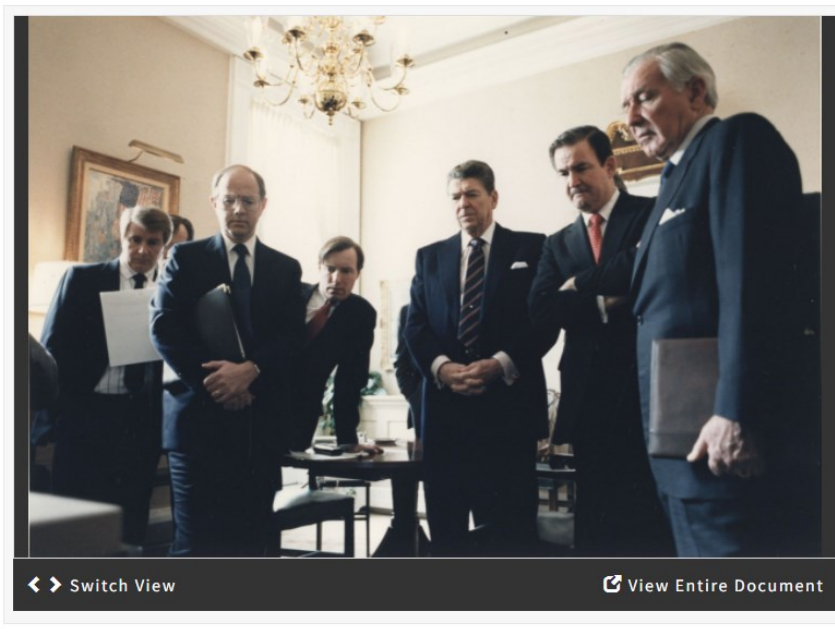
Što vidite na fotografiji? Tko su ovi ljudi? Koji su njihovi poslovi?

Što mislite, što rade ljudi na fotografiji? Što mislite, o čemu razmišljaju dok gledaju televiziju?

Koja pitanja u vama budi ova fotografija?

Što mislite gdje se nalaze?

(Kao posljednje pitanje možete upitati znaju li učenici za neki tragičan ili zabrinjavajuć događaj koji se dogodio tijekom Reaganova mandata između 1981. i 1989. godine)

Discussion

Now click on Switch View to reveal the entire photograph.

- List the people you see — or, if you don't know their names, what you think their jobs are.
- What do you think they are thinking as they watch the television?
- What questions does this photograph raise in your mind?
- Based on what you have observed, where do you think they are?

Slika 20. Zadatak u DocsTeachu - cijela fotografija predsjednika SAD-a i suradnika (<https://docsteach.org/documents/document/photograph-of-president-reagan-and-his-staff-watching-a-televized-replay-of-the-space-shuttle-challenger-explosion/>)

Ova aktivnost može se iskoristiti unutar kurikuluma nastavnog predmeta Povijesti jer se koriste (najmanje) dva glavna tehnička koncepta: uzroci i posljedice (može se objasniti zašto su se događaji dogodili tako kako jesu) te rad s povijesnim izvorima (učenje korištenja i razumijevanja značenja izvora u proučavanju prošlosti te oblikovanje mišljenja).

Ovom aktivnošću potkrepljuje se i ostvaruje glavni odgojno - obrazovni ishod u domeni *Društvo* koji glasi: „Učenik analizira međusobne odnose i dinamiku u pojedinim društvima tijekom 20. stoljeća“ („MZO“, 2019, str. 29). Isto tako, ostvaruje se i glavni odgojno - obrazovni ishod u domeni *Ekonomija* koji glasi: „Učenik analizira gospodarsku aktivnost i gospodarske sustave pojedinih država tijekom 20. stoljeća“ („MZO“, 2019, str. 30). Ovaj povijesni izvor i aktivnost koja se proučava najviše se tiče domene *Znanost i tehnologija* čiji glavni odgojno - obrazovni ishod glasi: „Učenik analizira razvoj i uporabu tehnologija koje su promijenile život

čovjeka u 20. i 21. stoljeću“ („MZO“, 2019, str. 31). Unutar te domene sastavljači kurikuluma dali su i preporuke za ostvarivanje ovog odgojno – obrazovnog ishoda: *Istraživanja svemira*. Sjedinjene Američke Države bile su u poslijeratnom razdoblju sinonim za demokraciju i kapitalizam te su kao takve bile opreka Sovjetskom Savezu, koji je bio sinonim za komunizam. S obzirom da su ove dvije sile bile glavni *akteri* Hladnog rata, izravno su utjecali na razvoj znanosti i svemirskog istraživanja u kojem su se natjecali. Fotografija Ronalda Reagana sa suradnicima objašnjava prošle događaje ukoliko ih učenik zna i ujedno objašnjava posljedice i rizike koje znanost donosi.

2.5. Mogućnost pripreme arhivskog gradiva hrvatskih arhiva kao digitalni obrazovni sadržaj

Pregledom internetskih stranica hrvatskih arhiva utvrđeno je kako hrvatski arhivi na svojim službenim stranicama nemaju digitalni obrazovni sadržaj koji bi se mogao koristiti u nastavi povijesti. Niti jedan arhiv nije obradio svoje arhivsko gradivo i pretvorio ga u koristan obrazovni sadržaj. Ipak, to bi se lako moglo promijeniti, ukoliko bi se barem jedan entuzijastični pojedinac u svakom arhivu (misli se na zaposlenike arhiva koji se zanimaju za arhivsku pedagogiju) uhvatio u koštac s ovim izazovom. U sljedećim redcima bit će navedeni primjeri kako bi se poneki državni arhivi u Republici Hrvatskoj mogli još više *otvoriti* školama tako što bi u svojoj *ponudi* imali metodički obrađeno arhivsko gradivo.

Primjerice, Državni arhiv u Sisku ima jako lijepe primjere digitaliziranog gradiva. Digitalizirana je zbirka „Obrana sisačke gospoštije od Turaka“, „Zbirka fotografija Saler“, „Industrijski pogoni u Sisku do 1945.g.“, „Povelje“, „Školske spomenice“. Pregledom digitaliziranog gradiva može se uočiti nekoliko zanimljivih komada koji mogu funkcionirati kao primjer za nastavu, a koji bi bio u skladu s kurikulumom nastavnog predmeta Povijesti. Iz zbirke „Obrana sisačke gospoštije od Turaka“ može se izdvojiti dokument Pismo Kristofora Mrnjavčića kanoniku Mikcu iz 1591. godine u kojem javlja kako Turci žele napasti Sisak i moli za pomoć u obrani“ („Digitalne zbirke – Državni arhiv u Sisku“, n.d.). Pismo je pisano na arhaičnom hrvatskom jeziku 16. stoljeća, za razliku od ostalih pisama i dokumenata iz ove zbirke koji su pisani na latinskom ili njemačkom jeziku. U sljedećim redcima daje se primjer zadatka koji bi se mogli pridodati ovom digitaliziranom dokumentu te tako zajedno činiti

digitalni obrazovni sadržaj. Učenici dobivaju fotografiju pisma, transkribirani tekst pisma i zadatke uz tekst.

Zagonetno pismo zagonetnog autora pisano čudnim pismom i jezikom

Obrana sisačke gospostije od Turaka: 1591. prosinac 17. Letovanić

Zlwsbw pysem wassoj milozti kako moyemu gozpodinu brathu. Po tom neka znate wassa milozt kako my owo wre dojde lizth od Karlowcza, da nay z timy bassa yde na Karlovacz y to saliem wassoj milozthi massw lizta onogha sto pysw gozpodinu generalw y <z> Zenya z bogha glazow zato mene proze da ym doydemo na pomoch, ako ym bwde potribno zato wassa milozt gotowe liwdi deryte, ako by billi kakowy glazi od Karlowcza a da by nam na pomoch potegnwti. Thako hochemo Wassoj milozthi dati na znanye neka by i Wasse milozthi liwdi z nami w yedno potegnwti, je da naz gozpodin Bogh nad nymy pomore nad nasimi nepriateli. Wassw milozth prozim dayte nam na znanye ako bwdete imali kakowe glazi, ako pochnw od I. jako prekse hitati, thako wassa milozth morete ztanowyto znati, da ye nam potegnwti w Karlovacz, neka by wasse milozthi liwdi zimo k nam potezalli y z tim gozpodin Bogh day wassoj milozthi dobro zdrawy. Amen. Datum ex Letowanych, 27. Decembris 1591.

Wasse milozthi zlwga i bratth Christophorus Merniawchych.

A tergo: PS. Owo zada prawo owo wrw odprawyh pod Koztanychw na yezyk day 25 kony ye da gozpodyn Bogh da yim dobrw zrychw, ako li budw imali kakov dobar yezyk hochemo dati wassoj milozthi taki na zmanye.

Adresa: Revrendo domini Nicolao Mikaccio, praeposito ecclesiae Chasmensis, abbati in Gyak nec non almae ecclesiae Zagrabiensis canonico etc., domino amico ac nostri fratri colendissimo. Citissime.

Notatum a capitulo: In merito belli.

KAZ, ACA fasc. 27, nr. 11/37.

Slika 21. Obrana sisačke gospostije od Turaka, digitalne zbirke DASK (<https://dask.hr/digitalne-zbirke/obrana-sisacke-gospostije/1591-prosinac/>)

Pokušajte u miru i koncentrirano pročitati tekst koji se nalazi pred vama. Nakon čitanja usporedite tekst sa pismom. Kako vam se čini pismo? Možete li pročitati onovremeni rukopis? Razumijete li jezik? Zajedno sa nastavnikom prokomentirajte ova pitanja, a zatim naglas pročitajte pismo. Odgovorite na sljedeća pitanja:

1. Tko je autor ovoga pisma?
2. Gdje je načinjeno ovo pismo?
3. Kada je načinjeno pismo?

4. O čemu se govori u pismu?
5. Koji jezik/ jezici se koriste u pismu? Zašto je to tako?
6. Komu se obraća autor pisma?
 - a) papi
 - b) kralju
 - c) svećeniku

–

Aktivnost je namijenjena učenicima šestog razreda osnovnih škola, a pomoću nje bi se, ako primijenimo Revidiranu Bloomovu taksonomiju za oblikovanje ishoda i ciljeva učenja, mogao ostvariti koncept povijesnih izvora, kao i razvijanje proceduralnog znanja, u smislu znanja o metodama potrebnim za analizu izvora (kada govorimo o dimenziji znanja u RBT). Također bi se ovim aktivnostima ostvarilo razumijevanje značenja podataka i analiza materijala, kada govorimo o dimenziji kognitivnih procesa u RBT (Koren, 2014).

Tehnički koncepti koji se koriste izvođenjem ove aktivnosti su:

- Vrijeme i prostor: smještaju se godine i osobe u pismu u kontekst vremena i prostora. Bez prethodno naučenog gradiva i vremenskog slijeda nije moguće u potpunosti razumjeti tekst i kontekst, niti ostvariti tehnički koncept vremena i prostora.
- Rad s povijesnim izvorima: učenici koriste pismo iz 16. stoljeća koje je potrebno analizirati i kojemu postavljaju pitanja o autorstvu, mjestu i vremenu nastanka.
- Povijesna perspektiva: učenici uočavaju vrijednosti, vjerovanja i prakse pojedinaca koji se spominju u pismu te društva i vremena u kojemu su živjeli.

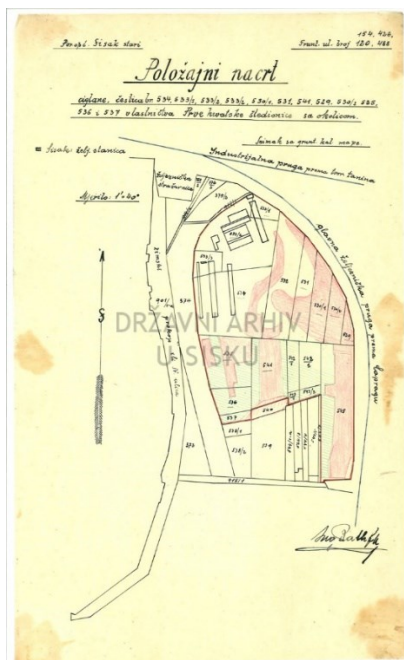
Ova aktivnost odgovara domeni *Društvo* unutar predmetnog kurikulumu Povijesti. Unutar te domene glavni je odgojno – obrazovni ishod sljedeći: „Učenik objašnjava dinamiku i promjene u pojedinim društvima u srednjem i ranom novom vijeku“ („MZO“, 2019, 19). Razrada tog ishoda sadrži dvije rečenice koje se ostvaruju ovom aktivnošću: „Učenik objašnjava utjecaj vjerskih gibanja i ratova na srednjovjekovno i ranonovovjekovno društvo“ i „Učenik uspoređuje društvene odnose u srednjem i ranom novom vijeku“ („MZO, 2019, 19).

Ovom aktivnošću Državni arhiv u Sisku mogao bi ponuditi sadržaj kojim bi učenici upoznali hrvatski jezik 16. stoljeća, saznali bi gibanja i događanja na terenu prilikom osmanskih napada te analizirali odnose vlasti u onovremenom društvu (država – crkva).

Također, mogla bi se iskoristiti digitalizirana zbirka „Industrijski pogoni u Sisku do 1945.g.” u kojoj bi učenici promatrali nacрте i planove različitih industrijskih postrojenja. Nekadašnje

planove i položaje postrojenja učenici bi mogli uspoređivati s današnjim izgledom Siska, pomoću Google karata ili katastra („Digitalne zbirke – Državni arhiv u Sisku“, n.d.).

Što je ostalo od međuratnih industrijskih pogona u Sisku?

Slika 22.. Nacrt ciglane Prve hrvatske štedionice u Sisku (<https://dask.hr/digitalne-zbirke/industrijski-pogoni-u-sisku-do-1945/>)

Slika 23. Današnji izgled (<https://www.katastar.hr/#/>)

1. Promotrite povijesni izvor. Prokomentirajte s nastavnikom uz sljedeća pitanja: Što se nalazi na povijesnom izvoru? Možete li pročitati rukopis?
2. Otvorite na svojim mobilnim uređajima, tabletima ili računalima google maps ili katastar. Pronađite Sisak na karti i pokušajte identificirati položaj ciglane sa povijesnog izvora. Obratite pozornost na detalje.
3. Što se nalazi danas na mjestu na kojem je, na povijesnim izvoru, bila ucrtana ciglana? (Uključite google street view)
4. Što se, po vašem mišljenju, dogodilo s ciglanom?

–

Ova aktivnost namijenjena je učenicima osmog razreda osnovne škole i pomoću nje ostvaruju se činjenično (poznavanje povijesnih događaja) i konceptualno znanje (poznavanje povijesnih koncepata kontinuiteta i promjene i interpretacije) unutar dimenzije znanja u RBT. Od kognitivnih procesa događa se pamćenje (prepoznavanje, identificiranje određenih povijesnih događaja koji su doveli do stanja koje se vidi na povijesnom izvoru) i razumijevanje (objašnjavanje što se dogodilo) (Koren, 2014).

Tehnički koncepti koji se koriste izvođenjem ove aktivnosti su:

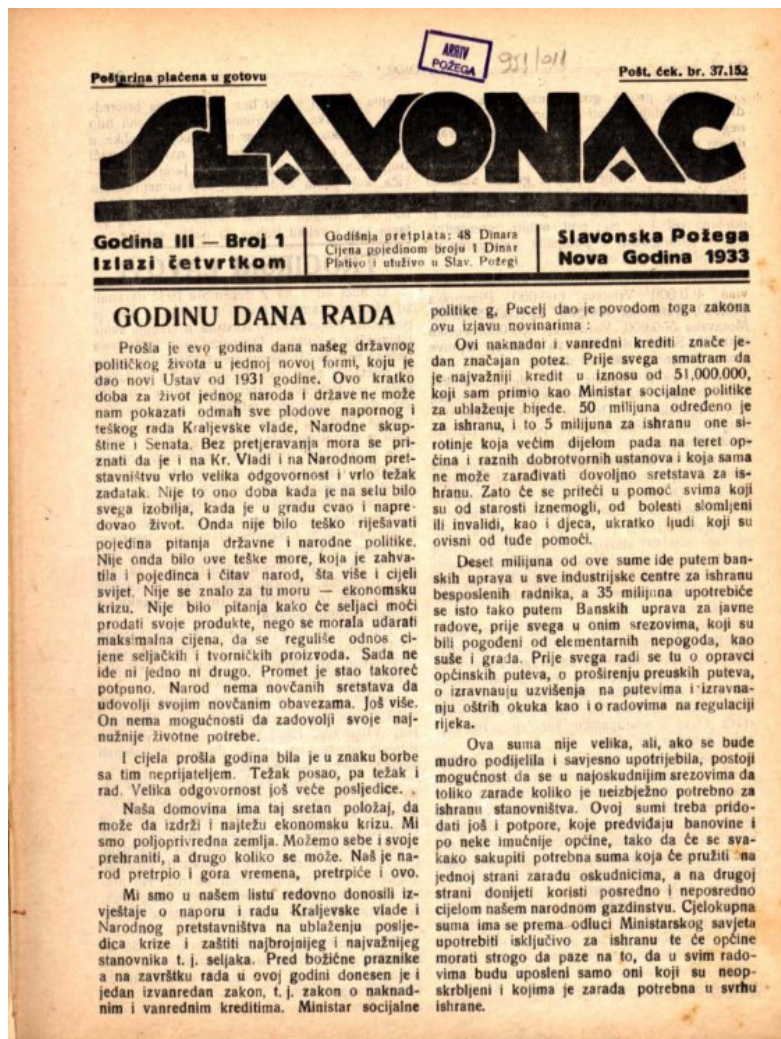
- Rad s povijesnim izvorima: učenici koriste plan s početka prošlog stoljeća i interpretiraju ga pomoću suvremenih tehnologija
- Kontinuitet i promjena: uočava se što je promijenjeno u odnosu na prošlo stanje, a što je ostalo isto. Objasnjava se što je dovelo do toga da danas stanje nije kao prije.
- Rad s povijesnim izvorima: učenici koriste plan s početka prošlog stoljeća, uočavaju rukopis i čitaju ga, interpretiraju ga, identificiraju mjesto i vrijeme nastanka.

Ova aktivnost odgovara domeni *Znanost i tehnologija* u predmetnom kurikulumu Povijesti za osmi razred osnovne škole. Aktivnošću se ostvaruje ishod koji je naznačen kao glavni: „Učenik analizira razvoj i uporabu tehnologija koje su promijenile život čovjeka u 20. i 21. stoljeću“ („MZO“, 2019, 31). Ovaj odgojno-obrazovni ishod većinom se odnosi na industriju i tehnologiju koje se tiču razvoja nakon 2. svjetskog rata, ali se i ovom aktivnošću može razlučiti određene promjene u životu Sisčana koje su se dogodile uporabom industrije i tehnologije prije i nakon 2. svjetskog rata.

Državni arhiv u Slavonskom Brodu ima digitaliziranu zbirku plakata u kojima postoje zanimljivi primjeri plakata boksačkih mečeva. Pomoću njih mogu se osmisliti aktivnosti u kojima bi učenici uočavali zanimljive ili zastarjele fraze, sponzore koji se spominju na plakatima, klubove i nazive tih klubova, a sve u svrhu dohvaćanja *duha vremena*. Također, imaju digitalizirane novine „Slavonac” iz međuratnog razdoblja koje su izlazile u Požegi, a pomoću njih mogu se osmisliti aktivnosti poput praćenja velikih svjetskih događaja u malim sredinama poput Požege i okolice i malih novina kao što je „Slavonac” („Digitalne zbirke – Državni arhiv u Slavonskom Brodu“, n.d.). Analizom sadržaja nekog broja možemo uočiti ton autora i naklonost novina prema određenoj strani. Isto tako, ovo arhivsko gradivo može se koristiti i u nastavi lokalne tj. zavičajne povijesti.

Požeški tjednik *Slavonac*

1. Pozorno promotrite naslovnice tjednika. Kada je izdano ovo izdanje?
2. Pročitajte članak *Godinu dana rada*. O čemu govori članak?
3. Je li poznat autor članka?
4. Kakvo je stanje u Jugoslaviji? Što se događa u svijetu proteklih godina?
5. Kako stav prema vlastima ima autor članka?
6. Kako se autor članka odnosi prema prošlim vremenima? Što mislite, je li nekada *na selu bilo sveg obilja*?

Slika 24. Požeški tjednik Slavonac (<https://arhiv.dasb.hr/arhivske-stavke/novine-slavonac-pozega-godiste-1933/>)

Aktivnost je namijenjena učenicima osmih razreda osnovnih škola. Pomoću nje ostvaruje se činjenično (poznavanje općih činjenica iz svjetske i hrvatske povijesti i ključnih pojmova, poput ustava iz ovoga teksta) i konceptualno znanje (poznavanje koncepata, poput kronologije događaja koji su se dogodili prije izlaska ovog tjednika) unutar dimenzije znanja u RBT. Kada govorimo o kognitivnim procesima, ovom aktivnošću učenici pamte, razumijevaju (nabrajaju događaje koji su se dogodili, objašnjavaju što se navodi u izvoru i kako se izvor čita i razumijeva) i analiziraju (razlučuju pojedine autorove fraze kojima se koristi i kojima otkriva svoj stav prema situaciji i vlasti) (Koren, 2014).

Tehnički koncepti koji se koriste u ovoj aktivnosti su:

- Vrijeme i prostor: učenici smještaju osobe i događaje koji se spominju u povijesnom izvoru u odgovarajuće vrijeme i prostor.

- Uzroci i posljedice: učenici objašnjavaju kako je došlo do situacije koja se spominje u tekstu i koje su posljedice tih događaja
- Rad s povijesnim izvorima: uči se analizirati povijesni tekst, razlučivati autorove stavove

Ova aktivnost odgovara domeni *Ekonomija* unutar predmetnog kurikulumu Povijesti za osmi razred u kojoj se ostvaruje sljedeći ishod: „Učenik analizira gospodarsku aktivnost i gospodarske sustave pojedinih država tijekom 20. stoljeća“ („MZO“, 2019, 30). U domeni *Ekonomija* sastavljači kurikulumu predlažu sadržaje sa ostvarivanje toga ishoda među kojima je i „Gospodarski učinci Velike svjetske gospodarske krize“.

Naravno, svi državni arhivi u Republici Hrvatskoj imaju mnoštvo arhivskog gradiva koje nije digitalizirano i objavljeno na službenim internetskim stranicama. Ovdje je dan osvrt samo na gradivo koje je digitalizirano i objavljeno, jer ono što nije objavljeno nije bilo moguće pregledati uživo, s obzirom na cjelokupnu situaciju u kojoj se našao cijeli svijet u trenutku pisanja ovoga rada. Među tim gradivom koje nije objavljeno zasigurno postoje komadi koji se mogu kvalitetno metodički obraditi kako bi se mogli koristiti u nastavi povijesti. Treba samo malo truda i znanja o metodici nastave povijesti

3. ZAKLJUČAK

Analizom mrežnih stranica hrvatskih arhiva utvrđeno je kako 11 arhiva na svojim stranicama nudi informacije o radionicama. Neki arhivi objavljuju informacije o održanim radionicama sa detaljno opisanim događajem, dok neki imaju samo označen kontakt za ugovaranje obilaska arhiva s mogućnošću održavanja radionice. Ipak, osim tih informacija nema drugih sadržaja koji se mogu nazvati didaktičkim materijalom koji je nastao obradom arhivskog gradiva. Ne postoje zadaci za škole i učenike objavljeni na mrežnim stranicama arhiva.

Prije analize mrežnih stranica europskih arhiva formirala se specifična premisa: tražili su se isključivo didaktički pripremljeni materijali nastali obradom arhivskog gradiva. Analizom mrežnih stranica europskih središnjih arhiva utvrđeno je kako sedam arhiva nudi didaktički obrađeno arhivsko gradivo objavljeno na svojim mrežnim stranicama, koje je dano na korištenje školama, učenicima i učiteljima. Kao primjer dobre prakse navedeni su britanski *The National Archives* i norveški *Arkivverket*. *The National Archives* svojim *online* posjetiteljima nudi pregršt kvalitetnih materijala: od unaprijed pripremljenih video predavanja, do lekcija koje se mogu preuzeti u pdf formatu kako bi se obradile na satu u školi. Kao primjer uzeta je lekcija koja obrađuje dokolicu britanskoga društva krajem 19. stoljeća te su zadaci prevedeni i prilagođeni hrvatskom obrazovnom sustavu. *Arkivverket* također svojim *online* posjetiteljima nudi pripremljene lekcije nastale obradom arhivskog gradiva, raspoređene po uzrastima i temama. Kao primjer je uzet jednostavan tekst kojim su arhivisti, sastavljači lekcije, željeli pokazati kako se interpretira povijesni izvor, tj. što je kritika izvora.

Ispostavilo se kako pomno odabrani obrazovni sadržaj europskih (i svjetskih) primjera dobre prakse može funkcionirati kao nastavni sadržaj unutar kurikulumu za nastavni predmet Povijest u Republici Hrvatskoj. Potrebne su određene pripremne radnje, poput pregleda predloženih tema i usustavljanje s kurikulumom, a nakon toga prijevod i prilagodba teksta hrvatskim prilikama. Ovo istraživanje nije imalo za cilj samo pokazati da didaktički tekstovi i zadaci koji su objavljeni na mrežnim stranicama europskih arhiva funkcioniraju unutar hrvatskog obrazovnog sustava, već i dokazati da se uz kvalitetan i sustavan rad na arhivskoj pedagogiji mogu donijeti odlični rezultati i u hrvatskim prilikama. Potrebno je stvoriti svijest o tome da arhiv mora i može proširiti svoj spektar aktivnosti i u *online* okruženje, što se najviše osjetilo tijekom izbijanja pandemije 2020. godine. Učitelji i učenici moraju znati kako nastaju izvori i kako se piše povijest jer u današnjem modernom vremenu sve je veća važnost oblikovanja

kritičkog mišljenja korištenjem pravilnih metoda i tehnika. Kritičko mišljenje uči se proučavanjem povijesti i povijesnih izvora koje kasnije učenici mogu koristiti u svakodnevnom životu kada budu morali odvojiti točne informacije od lažnih vijesti dok čitaju novine ili objave na društvenim mrežama. U oblikovanju i stvaranju mladih osoba koje znaju raspoznati istinu od laži najviše mogu pridonijeti arhivske institucije.

Popis tablica

<i>Tablica 1. Analiza internetskih stranica hrvatskih arhiva - postojanje obrazovnih sadržaja</i>	23
<i>Tablica 2. Postojanje obrazovnih sadržaja nastalih na temelju arhivskog gradiva na mrežnim stranicama europskih arhiva</i>	27

Popis slika

<i>Slika 1. Norveški Arkivverket nudi zanimljive obrazovne sadržaje za nastavu povijesti</i>	28
<i>Slika 2. Školska web stranica Nacionalnog arhiva Islanda</i>	29
<i>Slika 3. Kako interpretirati fotografije?</i>	32
<i>Slika 4. Interpretacija fotografija: Kako prepoznati namještene fotografije?</i>	33
<i>Slika 5. Plakat putujućeg cirkusa (John Sanger & Sons)</i>	35
<i>Slika 6. Plakat Barnum & Bailey cirkusa</i>	36
<i>Slika 7. Ženska utrka na biciklima u Velikoj Britaniji oko 1891. godine</i>	37
<i>Slika 8. Igranje kroketa 1872. godine</i>	37
<i>Slika 9. Nogometaši Tottenham Hotspura 1901. godine</i>	38
<i>Slika 10. Boksac Ching Hook</i>	38
<i>Slika 11. Momčad Kriket kluba Gloucestershire 1880.</i>	39
<i>Slika 12. Film boksačkog meča u kazalištu</i>	40
<i>Slika 13. Plakat vojnog turnira</i>	40
<i>Slika 14. Plakat pantomime Robinson Crusoe</i>	40
<i>Slika 15. Prikaz Blackpoola 1889.</i>	41
<i>Slika 16. Naslovna stranica National Archivesa (SAD)</i>	46
<i>Slika 17. Smjernice za analizu dokumenta</i>	47
<i>Slika 18. Smjernice za analizu fotografije</i>	48
<i>Slika 19. Zadatak u DocsTeachu - analiza fotografije</i>	51
<i>Slika 20. Zadatak u DocsTeachu - cijela fotografija predsjednika SAD-a i suradnika</i>	53
<i>Slika 21. Obrana sisačke gospoštije od Turaka</i>	55
<i>Slika 22. Nacrt ciglane Prve hrvatske štedionice u Sisku</i>	57
<i>Slika 23. Današnji izgled</i>	57
<i>Slika 24. Požeški tjednik Slavonac</i>	58

ANALIZA SADRŽAJA MREŽNIH STRANICA EUROPSKIH ARHIVA – PRISUTNOST
DIGITALNIH OBRAZOVNIH SADRŽAJA: ANALITIČKA MATRICA

1. Naziv arhiva
2. Postoji li arhivsko gradivo obrađeno kao obrazovni sadržaj na web stranici?
a) DA b) NE
3. Postoji li mogućnost izvoza/ preuzimanja obrazovnog sadržaja?
a) DA b) NE
4. Je li digitalni obrazovni sadržaj oblikovan u obliku zadataka/ kviza ?
a) DA b) NE
5. Postoji li naznaka usklađenosti digitalnog obrazovnog sadržaja s kurikulumom?
a) DA b) NE
6. Postoji li naznaka ishoda koji se postižu obradom digitalnog obrazovnog sadržaja?
a) DA b) NE

4. BIBLIOGRAFIJA

LITERATURA:

- Bognar, L., i Matijević, M. (1993). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Cuerdo Mir, M., Doncel Pedrera L. M., i Sanz Labrador, I. (2021). The Use of Digital Educational Resources in Times of COVID-19. *Social Media + Society*, 1 – 19. doi:10.1177/20563051211049246
- Đuričić, P. (2018). *Edukativne djelatnosti nacionalnih arhiva u svijetu* (Diplomski rad). Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Preuzeto 5. 1. 2022. s <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9723/1/Djuricic%2C%20Petra%2C%20Edukativne%20djelatnosti%20nac%20arhiva%20u%20svijetu.pdf>
- Elez, P., i Milobara, I. (2019). Didaktička igra Putovima zavičaja Državnog arhiva u Vukovaru. *@rhivi*, 5, 11 - 12.
- Garić, A. (2014). *Doprinos arhiva odgoju i obrazovanju* (Diplomski rad). Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Preuzeto 10. 10. 2021. s http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/4868/1/Ana%20Gari%C4%87_Diplomski%20rad.pdf
- Garić, A., i Stančić, H. (2013). Otvorenost hrvatskih arhiva prema odgojno-obrazovnom sustavu. U Silvija Babić (ur.), *Arhivi i politika* (str. 209 – 241). Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo.
- Hofgräff, D. (2016). Arhivska pedagogija kao poticaj zajedničkog rada arhiva i škola. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, LXII (No.2), 279 - 286.
- Ivanović, J. (2010). *Priručnik iz arhivistike, I. dio*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Koren, S. (2014). *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/ poučavanju i ishodi učenja*. Zagreb: Profil.
- Lamza Posavec, V. (2011). *Kvantitativne metode istraživanja: anketa i analiza sadržaja*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.

- Matijević, M., i Radovanović, D. (2011). *Nastava usmjerena na učenika*. Zagreb: Školske novine.
- Osborne, Ken. (Zima 1986 – 1987). Archives in the Classroom. *Archivaria*, 23, 16 – 40.
- Pavelin, G. (2014). Analiza web stranica hrvatskih arhiva s aspekta javnih programa. *Libellarium*, 7 (No.2), 179 – 195.
- Schamel, W. B. (1998). *Teaching with Documents: Using Primary Sources from the National Archives, Volume 2*. Washinton D.C., SAD: National Archives and Records Administration.
- Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić D., i Pološki Vokić, N. (2010). *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
- Vuk, Lj. (2014). Arhivska pedagogija kao dio procesa modernizacije arhivskih ustanova. *Arhivska praksa*, 17, 337 – 353.

MREŽNE STRANICE:

- Þjóðskjalasafn Íslands (n.d.). Preuzeto 27. 1. 2022. s https://skjalasafn.is/national_archives_of_iceland
- Burski rat (2021). U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Preuzeto 4. 1. 2022. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=10303>
- Dopisno obrazovanje (2021). U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Preuzeto s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15970>
- Archiwa Państwowe (2020). *Aktualności*. Preuzeto 9. 2. 2022. s <https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/5153-zosta%C5%84wdomu-i-ucz-si%C4%99-w-archiwach>

- Arkivverket (2017). *Hva er en historisk kilde?* Preuzeto 27. 1. 2022. s <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/8-10.trinn-ungdom/andre-verdenskrig/hva-er-en-historisk-kilde>
- Arkivverket (n. d.). *Middelalder i Norge*. Preuzeto 27. 1. 2022. s <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/historiske-kilder/middelalder-i-norge>
- Arkivverket (n. d.). *Skole*. Preuzeto 27. 1. 2022. s <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole>
- Bundesarchiv (n. d.). *Angebote für Schulklassen*. Preuzeto 8. 2. 2022. s <https://www.bundesarchiv.de/DE/Content/Artikel/Entdecken/Paedagogische-Angebote-Rastatt/rastatt-bildungsarbeit.html>
- DocsTeach (n. d.). Preuzeto 25. 1. 2022. s <https://docsteach.org/>
- DocsTeach (n. d.). *Challenger Explosion Photograph Analysis*. Preuzeto 26. 1. 2022. s <https://docsteach.org/activities/teacher/challenger-explosion-photograph-analysis>
- Državni arhiv u Bjelovaru (n. d.). *Kontakti*. Preuzeto 27. 10. 2021. s https://www.dabj.hr/kontakt.php#!tabset_0=1
- Državni arhiv u Dubrovniku (n. d.). Preuzeto 26. 9. 2021. s <https://dad.hr/>
- Državni arhiv u Gospiću (n. d.). Preuzeto 6. 11. 2021. s <https://arhiv-gospic.hr/>
- Državni arhiv u Gospiću (n. d.). *Posjet studenata Odjela za nastavničke studije Državnom arhivu u Gospiću*. Preuzeto 6. 11. 2021. s <https://arhiv-gospic.hr/dogadanja/informacije/posjet-studenata-odjela-za-nastavnicke-studije-drzavnom-arhivu-u-gospicu>
- Državni arhiv u Osijeku (2021). *Izložbe*. Preuzeto 26. 9. 2021. s <http://izlozbe.dao.hr/index.php/izlozbe/digitalno-nase-svagdasnje-vi-trazite-mi-skeniramo/uvod-digitalno-nase-svagdasnje-vi-trazite-mi-skeniramo>
- Državni arhiv u Rijeci (n. d.). Preuzeto 6. 11. 2021. s <https://www.riarhiv.hr/>
- Državni arhiv u Sisku (n. d.). Preuzeto 6. 11. 2021. s <https://www.dask.hr/>
- Državni arhiv u Sisku (n. d.). *Digitalne zbirke*. <https://dask.hr/digitalne-zbirke/obrana-sisacke-gospostije/> (posjet 6. 11. 2021.).

Državni arhiv u Sisku (n. d.). *Kulturno prosvjetna aktivnost*. Preuzeto 6. 11. 2021. s <https://www.dask.hr/projekti/kulturno-prosvjetna-aktivnost>

Državni arhiv u Slavonskom Brodu (n. d.). *Digitalni arhiv*. Preuzeto 2. 10. 2021. s <https://arhiv.dasb.hr/digitalni-arhiv-arhivski-fondovi/>

Državni arhiv u Slavonskom Brodu (2017). *Predavanje i radionica „Filatelija i numizmatika“*. Preuzeto 2. 10. 2021. s <https://dasb.hr/predavanje-i-radionica-filatelija-i-numizmatika/>.

Državni arhiv u Slavonskom Brodu (2020). *Učenici OŠ „Bogoslav Šulek“ na radionici u Arhivu*. Preuzeto 2. 10. 2021. s <https://dasb.hr/ucenici-os-bogoslav-sulek-na-radionici-u-arhivu/>

Državni arhiv u Splitu (n. d.). Preuzeto 6. 11. 2021. s <https://www.das.hr/>

Državni arhiv u Šibeniku (n. d.). Preuzeto 27. 9. 2021. s <https://www.dasi.hr/tecajevi-i-radionice/>

Državni arhiv u Varaždinu (n. d.). *Posjet arhivu*. Preuzeto 27. 10. 2021. s <https://dav.hr/posjet-arhivu/>

Državni arhiv u Virovitici (n. d.). *Predavanja za obrazovne ustanove i grupe građana*. Preuzeto 27. 10. 2021. s <https://www.davt.hr/predavanja-za-obrazovne-ustanove-i-grupe-gradana/>

Državni arhiv u Vukovaru (n. d.). *Izložbe i događanja*. Preuzeto 26. 9. 2021. s http://www.davu.hr/izlozbe_i_dogadanja.php

Državni arhiv u Zadru (n. d.). *Šime Vitasović, Priručnik za crkvene obrede u stolnoj crkvi Sv. Stošije u Zadru, 1677*. Preuzeto 29. 9. 2021. s <https://www.dazd.hr/hr/knjige/s-vitasovis>

Državni arhiv u Zagrebu (n. d.). *Digitalizirano arhivsko gradivo*. Preuzeto 27. 9. 2021. s <http://daz.hr/digitalizirano-arhivsko-gradivo/>

Državni arhiv u Zagrebu (n. d.). *Radionice*. Preuzeto 27. 9. 2021. s <http://daz.hr/radionice/>

Državni arhiv za Međimurje (n. d.). Preuzeto 27. 10. 2021. s <https://dram.hr/>

Državni arhiv za Međimurje (n. d.). *Digitalni fond*. Preuzeto 27. 10. 2021. s <https://digitalni.dram.hr/>

- Hrvatski državni arhiv (n. d.). *Projekti i aktivnosti*. Preuzeto 7. 11. 2021. s <http://www.arhiv.hr/hr-hr/Projekti-i-aktivnosti>
- Hrvatski državni arhiv (n. d.). *Radionice*. Preuzeto 7. 11. 2021. s <http://www.arhiv.hr/hr-hr/O-nama/Radionice>
- Lasley, T. J. (2016). Bloom's taxonomy. U *Britannica*. Preuzeto 25. 1. 2022. s <https://www.britannica.com/topic/Blooms-taxonomy>
- Lesson Up (n. d.). Preuzeto 8. 2. 2022. s <https://www.lessonup.com/site/nl>
- Magyar Nemzeti Levéltár (n. d.). *Átéltető történelem – 1956*. Preuzeto 1. 3. 2022. s https://mnl.gov.hu/mnl/ol/atelheto_tortenelem_1956
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije*. Preuzeto 20. 11. 2021. s https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf
- Nationaal Archief (n. d.). *Onderwijs*. Preuzeto 8. 2. 2022. s <https://www.nationaalarchief.nl/beleven/onderwijs>
- National Archives (n. d.). Preuzeto 24. 1. 2022. s <https://www.archives.gov/>
- The National Archives (n.d.). *Faking reality: the South African War*. Preuzeto 4. 1. 2022. s <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/students/working-with-photographs/faking-reality-the-south-african-war/>
- The National Archives (n. d.). *Past pleasures*. Preuzeto 10. 1. 2022. s <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/past-pleasures/>
- The National Archives (n. d.). *Using and interpreting photographic sources*. Preuzeto 4. 1. 2022. s <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/students/working-with-photographs/using-and-interpreting-photographic-sources/>
- Vukovarsko-srijemska županija (2020). *Predstavljena digitalna inačica didaktičke igre – Putovima zavičaja*. Preuzeto 26. 9. 2021. s <http://www.vusz.hr/novosti-najave-i-sluzbene-obavijesti/Predstavljena%20digitalna%20ina%C4%8Dica%20didakti%C4%8Dke%20igre%20%E2%80%93%20Putovima%20zavi%C4%8Daja>

Implementacija obrazovnih sadržaja europskih arhiva u predmetni kurikulum Povijesti za osnovne škole u Republici Hrvatskoj

Sažetak

Arhivska pedagogija je mlada disciplina koja za svoj cilj ima obraditi, pripremiti i prezentirati arhivsko gradivo kao obrazovni sadržaj koji će biti namijenjen korisnicima različite dobi. Analizom sadržaja mrežnih stranica europskih arhiva utvrđeno je koji arhivi nude besplatne obrazovne sadržaje na internetu i kako ih predstavljaju. Izabrani su dobri primjeri koji su pogodni za učenje o arhivu, povijesnim izvorima i načinu učenja povijesti te su uvršteni u predmetni kurikulum Povijesti za osnovne škole u Republici Hrvatskoj. Sadržaji koje nude europski arhivi raspoređeni su u domene (društvo, ekonomija, znanost i tehnologija, politika, filozofsko-religijsko-kulturno područje) i tehničke koncepte (vrijeme i prostor, uzroci i posljedice, kontinuitet i promjena, rad s povijesnim izvorima, povijesna perspektiva) koje propisuje predmetni kurikulum Povijesti. Ovim istraživanjem utvrđeno je kako arhivi mogu postati aktivan sudionik u obrazovanju osnovnoškolskog uzrasta ukoliko svoje gradivo stručno i pedagoški obrade te ga predstave na svojim mrežnim stranicama.

Ključne riječi: arhivska pedagogija, kurikulum, osnovna škola, obrazovanje, arhiv

Implementation of educational contents of European archives in the subject curriculum of History for primary schools in the Republic of Croatia

Summary

Archival pedagogy is a young discipline that aims to process, prepare and present archival material as educational content that will be intended for users of different ages. An analysis of the content of European archives' websites has identified which archives offer free educational content on the Internet and how they present it. Good examples have been selected that are suitable for learning about the archive, historical sources and the way of learning history, and are included in the subject curriculum of History for primary schools in the Republic of Croatia. The contents offered by European archives are divided into domains (society, economy, science and technology, politics, philosophical-religious-cultural field) and technical concepts (time and space, causes and consequences, continuity and change, work with historical sources, historical perspective) prescribed by the subject curriculum of History. This research has established how archives can become an active participant in primary school education if they professionally and pedagogically process their material and present it on their websites.

Key words: archival pedagogy, curriculum, primary school, education, archive